

שמיטת קרקעות ושמיטת כספים

וסיום מסכת שביעית

לארץ⁶, וכמ"ש הרמב"ם (במקום אחר⁶) שהמצוה היא, "שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה"⁷; או שהמצוה היא שעל האדם לשבות מעבודת הארץ, כלשון הכתוב, "בחריש ובקציר תשבות"⁸ וכלשון הרמב"ם הנ"ל⁸, "לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן"⁹.

[בנוגע להלאווין שבוה: "שדך לא תזרע ופרמך

א. במצות שביתת הארץ בשביעית כתב הרמב"ם¹: "מ"ע לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר² ושבתה הארץ שבת לה' ונאמר³ בחריש ובקציר תשבות". וידועה החקירה כזה⁴: האם המצוה היא שהארץ תשבות, כדמשמע מלשון הכתובים, "ושבתה הארץ שבת לה'.. שבת שבתון יהי' לארץ.. שנת שבתון יהי' "

(1) ריש הל' שמיטה ויובל. (2) בהר כה, ב. (3) תשא לד, כא. (4) ראה מנ"ח מצוה קיב. ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע סא (רסג, ג ואילך. רסה, ב ואילך). ובס' לאור ההלכה להרש"י שי' זוין (ע' צד) מצייין עוד ספרים דשק"ט בזה. (5) שם, דיה. ברמב"ם ריש הל' שמיטה ויובל הביא (מהנ"ל בפנים) רק הכתוב, "ושבתה הארץ", ובסהמ"צ מ"ע קלה: "והוא אמרו.. בחריש ובקציר תשבות) וכבר נכפל זה הציווי פעמים ואמר שבת שבתון יהי' לארץ.. האי שבתון עשה (ואח"כ) ואמר גם כן ושבתה הארץ". ובפרש"י ע"ז (טו, ב) הביא הכתוב, "שנת שבתון יהי' לארץ". וראה לקמן הערה 8, 12. (6) במנין המצות (מצוה א') שבהכותרת להל' שמיטה ויובל. (7) להעיר מת"כ עה"פ (בחוקותי כו, לד. מג), "או תרצה הארץ גו' והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותי" —, בשביל שתדעו שהארץ שלי כו' והיא תשמט מאילי' כל שמיטים שהיא חייבת לי". (8) ועד"ז לשונו במנין המצות בריש ספר היד מ"ע קלה ובסהמ"צ שם. ועפ"ז יומתק מה שבסהמ"צ הביא הכתוב, "בחריש ובקציר תשבות" ורק אח"כ, וכבר נכפל זה הציווי פעמים ואמר שבת שבתון". ובמנין המצות שם הביא רק הכתוב, "בחריש ובקציר". וכ"ה בחינוך שם, לבטל עבודת הארץ בשנה השביעית שנאמר בחריש ובקציר תשבות ובא הפי' כו". אבל להעיר שבריש הל' שמיטה ויובל הקדים הרמב"ם הכתוב, "ושבתה הארץ". (9) וי"ל שתלוי בהטעמים למצות שמיטה: "שתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה" (מו"נ ח"ג פל"ט), שביתת הארץ. או, לקבוע בלבנו כו' ענין חידוש העולם כי ששת ימים עשה כו' הכתיב מנוחה על עצמו כו' —, אין דבר

(רסג, ג ואילך): [לא נעתקו דבריו כי רובם מובאים בפנים השיחה וההערות].

שם: רסה, ב ואילך: וז"ל: .. דכיון דאפקי' קרא לעשה דשביתת הארץ בלשון ושבתה הארץ, שבת שבתון יהי' לארץ, שנת שבתון יהי' לארץ, דמזה נפקא לן (בפ"ק דע"ז שם) דאדם מצווה על שביתת שדהו שלא תהי' נעבדת אפילו ע"י אחרים. וגם כי זרע או נטע קודם שביעית עובר בעשה זו על הקליטה שבשביעית אע"ג דממילא מתעבדה, וכי זרע או נטע קמי שביעית בהיתר הוה עביד, וחייב לעקור מה שזרע ונטע מעיקרא בהיתר, והיינו משום דמלישנא דקרא משמע שהקפיד הכתוב להיות שביתת לארץ שתנוח מעבודתה בשנה זו, ולא תתבטל שביתתה בין על ידינו בין בענין אחר וכו'. ע"ש.

הערה 7: מת"כ: או תרצה הארץ את שבתותי, אני אמרתי לכם שתהיו זורעים שש ומשמטים לי אחת בשביל שתדעו שהארץ שלי היא ואתם לא עשיתם כן, אלא עמדו וגלו ממנה והיא תשמט מאלי' כו' (ככפנים ההערה).

הערה 8: במנין המצות בריש ספר היד מ"ע קלה: וז"ל: לשבות מעבודת הארץ שנאמר בחריש ובקציר תשבות.

שם: ובסהמ"צ שם: וז"ל: מצוה קלה, היא שצונו לשבות מעבודת הארץ בשנה שביעית, והוא אמרו כו' (הובא לעיל בהערה 5).

הערה 4: ראה מנ"ח מצוה קיב: וז"ל: ודע דשביתת בענין א' חמור משו"ט דבשו"ט איכא איסור על העושה מלאכה בעצמו אבל ע"י עכו"ם הוא רק שבות.. ובשמיטה אם עושה עבודת הארץ כגון שחורש שדיהו או זורע או קוצר ע"י עכו"ם, נהי' דהל"ת של עבודת הארץ אינו, כי הכל כתוב לנוכח שדך לא תזרע, אך בעשה עובר בכל עבודת קרקע אפי' ע"י אחרים, דכתיב שבת שבתון יהי' לארץ ושבתה הארץ, מבואר גוה"כ דהארץ תשבות. וכמו שמצויים על שביתת כלים ושביתת בהמה בשבת כן מוזהרים על שביתת הארץ בשמיטה. והמשכיר לעכו"ם או לישראל השדה עובר המשכיר משום שביתת שדהו. הכלל כמו ששביתת בהמה בשבת כן הוא שביתת קרקע בשמיטה. ואם כי הדברים בעצמם נכונים, ש"ס מפורש הוא בעכו"ם ד' ט"ו (ע"ב) גבי שביתת בהמה בשבת, ואמרינן אין אדם מוזהר על שביתת בהמתו בשביעית, אמר ליה אביי והרי שדה דאדם מוזהר על שביתת שדהו בשביעית ותנן כו', מפורש דבר זה ואין חולק. ועי' רש"י, כ' (דשבת) [דשנת] שבתון יהי' לארץ, אם כן כל הדינים דשביתת בהמתו נוהג גבי שביתת שדהו בשמיטה ואם אחד עושה מלאכה בשדהו עובר וכן המשכיר לעכו"ם וכדומה. וקצת צ"ע של"מ בר"מ דין זה מפורש אך ודאי הלכה היא באין חולק.

שם: ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג מ"ע סא

לא תזמור¹⁰ פשוט שאיסור הל"ת הוא רק על הגברא, שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו כו' [11]. אחת מהנפק"מ שבזה: אם המצוה היא שקרקעו של ישראל צריכה שביתה, הרי אין חילוק מי שולל את השביתה ועובד העבודה בקרקעו, ואפילו אם גוי¹² עושה זה, עובר בעל הקרקע על העשה; אבל אם חובת גברא היא הרי כשגוי עובד שדהו אין בעל הקרקע עובר.

ב. עד"ו ישנה הקירה ופלוגתא במ"ע אחרת שבשביעית — „והשביעית תשמטנה ונטשתה”¹³, האם מצות שמטת הפירות היא שמה שהארץ מוציאה בשביעית על בעה"ב להשמיט [להפקיר]¹⁴, כלשון הרמב"ם (בספר המצוות¹⁵), „שזונו להפקיר כל מה שתצמח” (בספר היד¹⁶), „להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית”; או שהשמיטה היא כאופן של „אפקעתא דמלכא”¹⁷ — התורה

מיוחד מרשותו רק שהכל ברשות אדון הכל” (חינוך מצוה פד. שכה. וראה רמב"ן בהר כה, ב. ובארוכה אברבנאל ריש פרשת בהר) שביתת האדם. (10 בהר שם, ד. 11) לשון הרמב"ם בהכותרת להלכות שמיטה ויובל מצוה ב' (וראה לשונו בסהמ"צ ובמנין המצוות בתחילת ספר היד מל"ת רכ ואילך). וראה צפע"ג מהר"ת ד, רע"ג. (12) ראה תוס' רי"ד ע"ז שם (מהדו"ק). חכמת שלמה (מהרש"ל) ב"מ צ, א. ובתוס' רי"ד (בשם המורה — רש"י) וח"ש הביאו הכ', „שבת שבתון יהי לארץ” (13) משפטים כג, יא. וראה חינוך מצוה פד, ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותי ומצוה אחרת שציונו האל לשבות בה כו' קשר אחד להם”. (14) והנהגתו מוכיחה שהפקיר וא"צ הפקר בדיבור, או שסתמי' — אוקמי בחזקת כשרות. (15) מ"ע קלד. ועד"ו בחינוך ריש מצוה פד. (16) הל' שמיטה ויובל פ"ד הכ"ד. ובמנין המצוות (מ"ע קלד) שבריש ספר היד, „להשמיט קרקעי”. וראה לקמן הערה 19. (17) לשון הגמרא ב"מ לט, רע"א (ובפרש"י שם: מצות המלך). קו, א (ובפרש"י: המלך ביטלו מלזרעה כו'). קט, א (לגבי יובל).

חומר החכמה

הערה 9: וראה רמב"ן בהר כה, ב: וז"ל (על הפסוק ושביתה הארץ שבת לה'): פירוש שבת לה' אלקיך הוא האמור בשבת בראשית כי בו שבת וינפש על כן לא תעשה כל מלאכה ולכן אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעית בשנים.. והנה הימים רמו לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמו לאשר יהי בבריאת כל ימי עולם. ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה, יותר מכל חייבי לאוין.. מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית וכו'.

הערה 11: כפהמ"צ: וז"ל: מצוה רכ הזהירנו מעבודת הארץ בשני שביעית והוא אמרו יתעלה שדך לא תזרע כו'. מצוה רכא, שהזהירנו מעבודת אילן בשני שביעית, והוא אמרו יתעלה וכרמך לא תזמור כו'. מצוה רכב, הזהיר מלקצור מה שהצמיחה הארץ מעצמה בשנה שביעית כמו שנקצור בכל שנה כו'. מצוה רכג, הזהיר מללקט מה שיצמחו האילנות מן הפירות בשנה ז' כמו שנאסוף פירותיהם בכל שנה כו'.

שם: ובמנין המצוות בתחילת ספר היד מל"ת רכ ואילך וז"ל: רכ, שלא לעבוד אדמה בשביעית שנא' שדך לא תזרע. רכא, שלא לעבוד אילן בשביעית שנאמר וכרמך לא תזמור. רכב, שלא לקצור ספיחי שביעית כדרך שקוצרין בשאר השנים שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור. רכג, שלא לאסוף פירות האילן בשביעית כדרך שאוספין בכל השנה שנאמר ואת ענבי גוירך לא תבצור.

שם: וראה צפע"ג מהר"ת ד, רע"ג: וז"ל: ובאמת הנה נראה דכל הל"ת על מלאכת הקרקע בין בשביעית בין ביובל זה רק על בעל השדה כדדייק קרא שדך וגו' ורק העשה של ושביתה הארץ יש לומר דעל הכל, אך מהך דע"ו דט"ו ע"ב לא משמע כן ועי' בירושלמי פ"א דערלה גבי נטע אילן בבית, ובכלאים פ"ח ע"ש גבי חרישה בשביעית וכן הדין גבי פירות שביעית מן המשומר, עי' תוספת סוכה דל"ט וביבמות דקכ"ב ומנחות דפ"ד וכמה מקומות וכו'. ע"ש.

הערה 12: ראה תוס' רי"ד ע"ז שם (מהדו"ק): בגמרא שם ע"א דרב הונא זבין והיא פרה לעו"כ אע"פ שיתכן שיעבוד בה בשבת, כי יש לתלות ד, לשחיטה זבנה, ובגמרא שם

שאביי הוכיח שגם היכא דאדם מצווה נמי מותר למכור שהרי אדם מצווה על שביתה שדהו בשביעית ומ"מ (לבי"ה) מותר למוכרה. ומסיק דכל היכא דאיכא למיתלי תלינן ואע"ג דמצווה. ע"ש. ובתוס' רי"ד: קשיא לי טובא ומי דמי ציווי דשביתה שדהו בשביעית וציווי דשביתה בהמתו בשבת, ציווי דשביתה שדהו בשביעית אינו אלא שלא יעשה הוא מלאכה בשדהו אבל אם השכיר שדהו לחשוד על השביעית אינו עובר המשכיר ואין בו אלא משום ולפני עור לא תתן מכשול. ולהשכיר שדהו לגוי בשביעית אין בו איסור תורה כלל דלא נצטוו ישראל על שביתה קרקע אלא שלא יעשו בהם מלאכה, אבל שביתה בהמתו בשבת בין על ידו בין ע"י גוים אסור מן התורה, דהכי קא מזהיר קרא למען ינוח שורך וחמורך כמוך חייב ליתן לו נייח שלא יעשה בהם מלאכה אפילו על ידי גוים.. וכיון שנתברר ששביתה שדה בשביעית אינה אלא לעצמו אבל ע"י גוים שרי וע"י ישראל אינו אלא משום דלפני עור וגו', מש"ה כי איכא למיתלי תלינן, אבל שביתה בהמתו בשבת דאפילו על ידי גוים עובר על דברי תורה יש לומר דאע"ג דאיכא למיתלא לא תלינן, והיכי מצי ר"ה למילף שריותא דשבת משריותא דשביעית. ויש לומר דבשביתה קרקע הזהירנו בשביעית כדפירש המורה דנפקא לן משבת שבתון יהי לארץ, ואסור להשכיר שדהו לגוי בשביעית אבל בשבת לא הזהירנו על שביתה קרקע.

שם: חכמת שלמה (מהרש"ל) ב"מ צ, א: בגמרא: איבעיא להו, מהו שיאמר אדם לנכרי חסום פרתי ודוש בה, מי אמרינן כי אמרינן אמירה לנכרי שבות הני מילי לענין שבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו לא או דילמא לא שנא. ובתוס': אבל הכא דאיסור לאו שרי, אע"ג דבמס' מו"ק (יב, א) אמרינן דבשביעית וחולו של מועד אסור אמירה לנכרי התם משום דשבת וי"ט חדא מילתא היא וגורו אטו שבת. ובח"ש (על התיבה „דבשביעית“):.. אני אומר שטעות נפלה בספרים כי בכל מסכת מו"ק לא נזכר אמירה לכותי בשביעית דאסור או דשרי, כי בודאי אסור אמירה לכותי בשביעית אפילו אם תאמר שמותר בשבת לפי שבשביעית תלה הש"י קדושה בארץ דכתיב שבת שבתון יהי לארץ, והבו. כו'.

הפקירה 18 את פירות 19 השביעית ובעה"ב אינו פועל בזה כלום 20.

18 להעיר מלשון הרמב"ם בהכותרת שם (מצוה ו') "שישמט מה שתוציא הארץ". (19 ולשון הגמרא נדרים מב, ב: "ארעא נמי (רחמנא) אפקרה" היינו ללקוט פירות כמ"ש בר"ן ורא"ש שם. (20 ראה בכהנ"ל (ובהבא לקמן): מחלוקת ב"י והמבי"ט (שו"ת אבקת רוכל סי' כד. שו"ת מבי"ט ח"א סי"א. מהרי"ט ח"א סי' מב, מג). מנ"ח מצוה פד. ביאור הרי"פ פערלא שם (רסו, א ואילך). ובלאור ההלכה שם (ע' צו) הביא עוד כמה ספרים. אנציקלופדיא תלמודית בערכו. ובצפ"נ (מאכא"ס פ"י הט"ו (צ, ד). נדרים פ"ו הי"ג (יג, א). תרומות פ"ב סה"ב (מה, ב). מת"ע פ"ו ה"ה (סג, ב). ועוד) דפליגי הראשונים, מחלוקת רש"י ותוס' בר"ה טו, א.

הערה 19: נדרים מב, ב. בר"ן ורא"ש שם: במשנה: המודר הנאה מחבירו לפני שביעית.. ובשביעית אינו יורד לתוך שדהו אבל אוכל הוא מן הנוטות (פירות הנוטות על הדרך סמוך לשדה) כו'. ומקשה בגמרא מאי שנא דאוכל מן הנוטות דפירי דהפקירא אינון ארעא נמי אפקרה. עכ"ל הגמרא. ובר"ן ארעה נמי רחמנא אפקריה, כלומר ללקיטת הפירות ולמה לא ירד לתוכה ללקוט פירותיה. וברא"ש: ארעה נמי רחמנא אפקרי' לילך בתוך השדה כדי ללקט הפירו'.
הערה 20: מחלוקת ב"י והמבי"ט וכו': נעתיק בזה לשון הס' לאור ההלכה שנסמן בהערה זו — שמביא דברי השו"ת שנשמנו — .. נחלקו בדבר גדולי הדור בשעתם: הר"י קארו, בעל ה"בית יוסף" מצד אחד, והמבי"ט ומהרי"ט מצד השני. והמחלוקת היתה מעשית: פירות עכו"ם בשביעית.. אם הם חייבים במעשרות, שהרי עכ"פ לא הפקירום הנכרים. הר"י קארו חייבם במעשרות; המבי"ט ובנו פטרום. אמר המבי"ט: „ואם תתקש לומר כי לא פטרה תורה ממעשרות אלא מה שהוא הפקר, שהם פירות ישראל, אבל פירות גוי שאינו מפקירם יהיו חייבים. לא היא דאטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירו בשנת השמיטה יתחייב במעשרות, הא רחמנא אפקרי' לארעי' לעניים ולעשירים". השיב הר"י קארו: „מה שהוא סוכר שהוא העיקשות הוא הישר.. (הובאו דבריו בהערה 24)“. ועל כך השיב המהרי"ט: „אין דבריו מחוורין אצלי, שאין הדבר תלוי בהפקר שלו, דבפרק אין בין המודר (הובא בפענוח להערה 19) פרכינן מאי שנא אוכל מן הנוטות דפרי דהפקרא אינון, ארעא נמי רחמנא אפקרה, אלמא אפקעתא דמלכא היא, ואמרינן בפרק המפקיד (לט, א) נטושים דבעל כרחו דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה אפקעתא דמלכא, מוכח דפירות שביעית אע"פ שיחזיק בהם ולא יפקירם מופקרים ועומדים הם מגזירת מלך..“.

אין כאן שום עשי' מצד הבעלים. איברא דגם לפי"ו אכתי י"ל דענין המצוה הוא שינהוג בהן מנהג הפקר שלא ליטלם לעצמו וימנע את האחרים מהן, ואינה מצוה בקום ועשה אלא בשוא"ת. ובאמת שכן משמע מל' הרמב"ם.. שכתב וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית בטל מ"ע, וכן אם אסף פירותיו לתוך ביתו וכו' עכ"ל ע"ש. וגם יתכן לומר דגזה"כ הוא אע"פ דממילא הוי הפקר, מ"מ מצוה שיפקירו הבעלים בפיהם וכו'. ע"ש.

שם: ובצפ"נ (מאכא"ס פ"י הפ"ז (צ, ד): וז"ל: .. גם י"ל דזה תליא אם הא דפירות שביעית פטור מן המעשרות אם הוא אפקעתא דמלכא עיין ב"מ ד' לט ודף קו ע"א וד' קט ע"א או משום שצריך להפקירן וזה הוה מחלוקת דרש"י ותוס' בר"ה ד' טו ע"ש. וכיון שכן שייך לומר דיש בו זיקת תרומות ומעשרות כמבואר בירושלמי דתרומות שם פ"ו ה"ה.

שם: נדרים פ"ו הי"ג (יג, א): וז"ל: .. ובאמת זה תליא במה דפליגי הראשונים ז"ל אם שביעית היא הפקר בגדר אפקעתא דמלכא, ע' ב"מ דף לט ודף קו ע"א ודף קט ע"א או דמוטל החיוב על בעל השדה להפקירם וע' במה דפליגי רש"י ותוס' ר"ה דף טו ע"א גבי יד הכל ממשמשינן וע' בירוש' כאן דאמר מודה ר"י בהפקר תורה ע"ש וע' מ"ש התוס' כאן ל"ל גבי שביעית הך קרא דויתרם תאכל תיפוק ליה דהוה הפקר ע"ש וע' רש"י פסחים דף נו וכו"מ. אך י"ל דני"מ דאף אם עבר ולא הפקירם מ"מ פטורים ממעשרות מחמת אפקעתא דמלכא דלפי"ו יתא נ"מ אם אסר הנאתו קודם שביעית על כל העולם דאו אסורים הכל ללקוט פירות השדה בשביעית וא"כ משכחת לה חיוב מעשר בשביעית. אך י"ל דכיון דפקע רשותו אף דאחרים אין יכולים לטול מ"מ חל עליו שם שביעית. וע' בירוש' ספ"ו דפאה גבי הנוטע כרם להקדש דחל עליו קדושת שביעית וע' בהך דתמורה דף כה ע"א דברי הרב כו' וכ"מ בזה.

שם: תרומות פ"ב סה"ב (מה, ב): וז"ל: .. וע' ב"מ דף לט ע"א ושם דף קו דמוכח שם דהפקר שביעית הוה אפקעתא דמלכא ובזה פליגי רש"י ותוס' ר"ה דף ט"ו ע"א אי שביעית הוה הפקר מצד דין או מצד דצריך להפקיר והך דדף קו לא ר"ל כמש"כ שם רש"י דלכך לא מקרי אכילה משום דהתורה אסרה מזריעה דא"כ גבי אילנות דמבואר בערכין דף יד ע"ב דשייך בהם דין דשני תבואת ולמ"ד דספיחין מותרין בשביעית וא"כ יעלה לחשבון שני תבואות. רק דר"ל דכיון דהוה הפקר לכל לא מקרי אכילה דידיה וצריך דוקא שני תבואות דידיה דהיינו ע"י המכירה וע"ש דף קט ע"א גבי יובל דהוה ג"כ אפקעתא דמלכא ולכך י"ל הא דמבואר בירוש' ספ"ו דתרומות דבעי שם אי יכול לשלם אם אכל תרומה בשוגג מפירות שביעית אף דלא הוי בני תו"מ אך לפמ"ש"כ דכיון דזה הפטור מחמת דין לא איכפת לן ובמק"א אבאר זה.

שם: ביאור הרי"פ פערלא שם (רסו, א ואילך): .. וא"כ ענין המצוה הוא שחייב להפקיר הכל ולפרוץ פרצות בגדר שדהו וכרמו, אלא דזה לא יתכן רק אם נימא דשביעית ממילא לא הוי הפקר אם לא הפקירוהו הבעלים, אבל לפי המבואר בנדרים.. וכן אמרינן בב"מ.. (כדברי מהרי"ט שבפענוח הקודם) וכן מבואר בפ"י הראב"ד והר"ש משאנן בפיה"מ (רפ"ה דעדיות) דפירות שביעית בע"כ של בעלים הפקר הן.. וכ"כ הריטב"א (בפ"ב דקידושין ג"ב ע"א) דבפירות שביעית אין שום יתרון כלל לבעלים על אחרים, ולא שייך לומר שהם שלהם, משום דאין בעלים כלל לפירות שביעית. עיי"ש (ומביא מחלוקת הנ"ל, וממשיך).. ומעתה א"כ בודאי לפי סברת הב"י דשביעית לא הוי הפקר אלא מדעת הבעלים שפיר שייכא בזה מ"ע, אבל לפי מה שביארו המבי"ט ומהרי"ט ז"ל דשביעית ממילא הוי הפקר בעל כרחן של בעלים, ואין הדבר תלוי בדעתם של בעלים כלל, לא שייכא בזה מ"ע כלל, דהרי

שם: מת"ע פ"ו ה"ה (סג, ב): וז"ל: .. הגה כבר הארכתי בזה ובאמת זה הוה מחלוקת רש"י ותוס' בר"ה דף טו אם הפטור של השביעית הוה מחמת הפקר או כמו אפקעתא דמלכא מחמת הך היקש דויתרם תאכל כו' ע"י רש"י פסחים דף נו

ג. אבל י"ל, שגם כשמישהו בדוקא אינו מפקיר את פירות השביעית פטורים הם ממעשרות אפילו לפי הסכרא שזהו חובת גברא²⁴, כי י"ל שמה שפירות שביעית פטורים ממעשרות מטעם הפקר, אין זה מחמת שהם הפקר בפועל, אלא מחמת החיוב להפקירם.

וההסברה בזה: כשם שבשש השנים הקודמות ישנו חילוק בחיוב המעשרות, שבשנה ראשונה שני רביעית והמישית מפרישים מעשר שני ובשלישית וששית מפרישים מעשר עני (במקום מעשר שני), שבפשטות י"ל הטעם בכדי שלא יצטרכו ליתן כל המעשרות בשנה אחת²⁵, ואעפ"כ לא אשתמיט בשום מקום לומר שאם, לדוגמא, לא נתן מעשר שני בשנה הראשונה, עליו ליתן

והחילוק בפשטות הוא באופן²¹ שהוא מראה שאינו מפקיר (גודר שדהו ונועל כרמו)²²: אם חובת גברא על בעה"ב להפקיר²³, הרי (אע"פ שהוא עובר על מ"ע, מ"מ) אסור לזולתו לקחתם, ואם לוקחם הרי הוא עובר על איסור גזל. אבל אם אפקעתא דמלכא הוא, יכולים לקחת ולזכות בפירות אפילו בעל כרחם של בעלים.

ואומרים עוד נפק"מ פשוטה בזה: מכיון ששביעית פטורה ממעשרות מחמת שהפירות הם הפקר — הרי אם החיוב הוא שהאדם יפקירם, נמצא שפירות שביעית שאינו מפקירם (גודר שדהו כו') חייבים במעשרות; אבל אם הפירות הם הפקר מחמת אפקעתא דמלכא מובן שמה שאינו מפקיר אינו משנה כלום והפירות פטורים ממעשרות.

לדברי החסידים

(21) מנ"ח שם. (22) ראה רמב"ם שם (פ"ד הכ"ד), וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מ"ע. משא"כ בסתם י"ל בפשטות דהוי הפקר ממילא לכו"ע. ראה בהמובא באנציקלופדיא שם. ועוד. (23) ולשונות הגמרא הנ"ל (הערה 17, 19) תירצו באחרונים לדיעה זו — ראה בהמובא בהערה 20. (24) מחלוקת הב"י והמב"ט (הנ"ל בהערה 20) היא בעיקר לגבי פירות עכ"ם בשביעית. ובתוך דבריו כתב הב"י (אבקת רוכל שם), כי לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות, ומה שטען אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקיר כו' דאיכא למימר בהא אין הכי נמי שהיא חייבת אע"ג דרחמנא אפקירה כיון דאיהו לא אפקרי' ואפי' את"ל דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי' מה שאין כן בשל גוי כו". הרי דגם לשיטתו דמצוה על האדם להפקיר לא פסיקא לי' מילתא בפירות של ישראל. (25) אף שלמדוהו מהכתובים ראה יד, כחכט. (ראה ספרי שם. ר"ה יב, ב. רמב"ם הלכות מת"ע פ"ו ה"ד) — הרי י"ל שזהו טעם הכתוב שצ"ל רק מעשר אחד ולא

דפשיטא לך דבתר חנטה אזלינן) אי הכי (דלא מספקא ולא נהגא שביעית באתרוג בת ששית) תיחייב במעשר (דלאו הפקר הוא). א"ל יד הכל ממשמשין בה ואת אמרת תיחייב במעשר (נהי דלא מחייב לאפקורה דלא נהגא בה שביעית מיהו כל שדות ופרדסות הפקר הן בשביעית ואין אתרוג זה נשמר בה לבדו, ועל כרחו הכל ממשמשין בו והפקר פטור מן המעשר וכו'). ע"ש עוד. ובתוס': יד הכל ממשמשין בו ואת אמרת תתחייב במעשר, לא נקט האי טעמא אלא למ"ד לעיל (יד, ב) שוה לאילן לכל דבר כשאר אילנות דכולהו מודו דבתר חנטה אפי' הכי פטורין מן המעשר מטעם יד הכל ממשמשין, דלמאי דסבר אבטולמוס משום חמשה זקנים דאתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית לא הוה צריך לטעם זה כו'. [ובהגהות הב"ח: פי' דבששית הנכנס לשביעית דפטורה מן המעשר דאזלינן בתר לקיטה, ופטורה מן הביעור דאזלינן בתר חנטה, ובשביעית הנכנס לשמינית חייבת בביעור דאזלינן בתר חנטה ואע"ג דנלקט בשמינית, כיון דהפקרא דמלכא הוא דאזלינן בתר חנטה לביעור, פטור מן המעשר].

הערה 25: ראה הספרי שם: נעתק בסוף הערה 27.

שם: ר"ה יב, ב: שם הוא ע"י הנ"ל בספרי.

שם: רמב"ם הל' מת"ע פ"ו ה"ד: וז"ל (לאחרי שכותב סדר הפרשה לפי השנים)... ואין בשתי שנים אלו מע"ש אלא מעשר עני, ועליו נאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך ובא הלוי. ועליו נאמר כי תכלה לעשר.

ותוס' נדרים דך מג ועי' זבחים דף ע"ב ברש"י ד"ה שביעית מה דכ' שם דלא משכחת תרומה בשביעית והנה לשיטת רש"י דס"ל בר"ה דף טו דרק משום הפקר אמאי לא משכחת לה כה"ג היכא דלא הפקירה וכו'. ע"ש.

שם: מחלוקת רש"י ותוס' בר"ה טו, א: בגמרא (ורש"י): אמר רבה אתרוג בת ששית (שחנטה בששית) שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר (לקמ"י מפרש טעמא דכולה מילתא) ופטורה מן הביעור. ובת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה במעשר וחייבת בביעור א"ל אביי בשלמא סיפא (דקא אמרת בת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה מן המעשר, אלמא נהגה בה קדושת שביעית ומיחייב לאפקורה והפקרא פטורה מהמעשר, דמשמע דאזלת בה בתר חנטה לענין הפקר שביעית ולענין ביעור נמי כדקאמרת חייבין בביעור כל הך סיפא אע"ג דסתרא לה לרישא דקאמרת בת ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר דהפקר הוא משום שביעית אלמא בתר לקיטה אזלת בה לענין שביעית דאי לאו דשביעית נהגא בה לא הוה מפטרא דהפקרא דשביעית פטור לה ממעשר כדתניא במכילתא (עה"פ שמות כג, יא) ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה מה ח' אוכלת ופטורה מן המעשר אף אדם פטור — הא לא הוה קשיא לי דאמינא ספוקי מספקא לך אי אזלינן באתרוג בתר חנטה לענין שביעית או בתר לקיטה כמו במעשר ואזלת) לחומרא (דשביעית דאורייתא היא וספיקא דאורייתא לחומרא) אלא רישא (דסיימת בה) פטורה מן הביעור (דקולא היא) אמאי, דאמרינן זיל בתר חנטה (אשמע' לן בה דלא מספקא לך ומסקנא דרישא וכולה סיפא חד טעמא הוא

מעשר עני — והטעם כי תבואת השנה ההיא אין עלי' חיוב מעשר עני.
עד"ז בנוגע תבואת ופירות של השנה השביעית, שמכיון שהתורה חייבה להפקיר את התבואה

והפירות של השנה ההיא, הרי במילא אין באותה שנה חיוב מעשרות²⁶, אפילו כשלא הפקירו בפועל²⁷.
ד. לכאורה יש להביא רא' שההפקר שבשביעית הוא אפקעתא דמלכא, מלשון²⁸ המדרש²⁹

שזהו גזה"כ בלי טעם. (26) להעיר מתוד"ה יד הכל ר"ה טו, א. ראה צפע"נ שבהערה 20. ובכמה אחרונים. ולהעיר עד"ז בהיתר — מי שאנסוהו לחלל שבת — המחוייב להניח תפילין. העושה מלאכה בחוה"מ האם מחוייב בתפלין — שו"ת אמרי יושר ח"ב סקמ"ט (ושם גם שקו"ט בהולך במדבר ושכח מתי שבת כו'). וראה ג"כ הצי"צ למו"ק פ"ג מ"ד. (27) ראה ספרי (ראה יד, כח. תבוא כו, ב. ילקו"ש שם): „יכול אף שנה שביעית תהא חייבת במעשר ת"ל שנת המעשר שנה שחייבת במעשר יצאה שביעית שאינה חייבת במעשר". ובמהרי"ט שם סי' מג מוכיח מזה שפירות שביעית פטורין מן המעשר מגזה"כ ולא מטעם הפקר כלל (וראה שם שהביא מפרש"י ר"ה שם). ובזית רענן לילקוט ראה שם (אות מה), „שהכל הפקר“, ולפי הנ"ל בפנים י"ל פ"י הספרי בפשטות שפירות שביעית אינן חייבות במעשר מכיון שחייב להפקירם [ולהעיר שבספרי (וילקוט) שם ממשיך „יכול יהו שני מעשרות נוהגים בה (בשלישית) ת"ל שנת המעשר מעשר אחד כו"י]. וראה צפע"נ מת"ע הנ"ל. (28) עוד יש להוכיח (לכאורה) דשביעית הוי אפקעתא דמלכא מזה שהוצרכו לשומרי ספיחים בשביעית להביא מהן עומר ושתי הלחם (שקלים פ"ד מ"א. תוספתא מנחות פ"י ה"ה) ובתוס' בכ"מ (יבמות קכב, א ד"ה של). ב"מ נח א ד"ה לשמור). מנחות פד, א ד"ה שומרי). ועוד, שקו"ט האיך מותר והלא צריך ממשקה ישראל מן המותר לישראל ובת"כ פרשתנו (כה, ה) מן שמור בארץ אין אתה בוצר כו', ולמה לא הקנו את השדות לפני שנת השביעית לקטנים שלא בני מצוה נינהו ואינם צריכים להפקירם, והיו יכולין להביא מהם עומר ושתי הלחם, ומוכח לכאורה דאפקעתא דמלכא הוי שלכן גם השדות דחש"ו הוי הפקר מאליהם (ראה עד"ז מנ"ח מצוה פד)*. אבל אינו — כי מצות התורה לא ניתנו שיהא אפשר לקיימם רק ע"י ערמה וכיו"ב, ופשיטא שאין לומר שקיום מצות עומר-ושתה"ל בשנה השביעית ניתן באופן כזה שיהא מחוייבים ליקח שדה של המחוייב במצות וליתנו להקטן כדי להפקיעו ממצות שמיטה. ופשוט. (29) נתחומא ר"פ ויקרא. וראה ויק"ר שם.

* ומה"ט אין מספיק מ"ש במנ"ח שם שאפשר שלא ה"י סמוך לירושלים כו'. ומ"ש במנ"ח דאפילו ה"י (שדות של חשו"ק סמוך לירושלים) מ"מ אינם בני הקנאה מה"ת, הרי זה שייך להשקו"ט בנתנית לולב לקטן אם מהני מתנתו דקטן אפילו לדאורייתא (ראה שד"ח כרך ב' שפ, ב ואילך). אבל להעיר דצריך למוטרו לצבור יפה יפה ובה שקו"ט ומחלוקת אם מהני גם בגדול (ירושלמי שקלים שם ובמפרשים) ב"מ ק"ח, א. ועיין תו"ט שקלים שם דמחלק בין הנ"ל ושקלים דמקבלים מקטנים (שקלים פ"א מ"ה. וראה רע"ב שם) ולא חיישינן. וראה בארוכה מל"מ ושעה"מ שקלים פ"ד ה"ו. ועוד). ובכל אופן י"ל בפשטות שיכולים ליקח מהם בתורת הפקר ב"ד הפקר. ואכ"מ.

הערה 26: מתוד"ה יד הכל ר"ה טו, א: נעתק לעיל בפיענוח להערה 20.
שם: שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' קמט: מסקנתו שאינו מניח תפלין, שאין נפק"מ אם הוא עושה מלאכה או לא. ועד"ז בההולך במדבר כו', ע"ש. ולא נעתק מפני האריכות. וגם אינו תוכן השקו"ט שייך כ"כ לענינו.
שם: וראה גי"ב הצי"צ למצ"ק פ"ג מ"ד: שם שקו"ט בדין הנחת תפלין בחוה"מ, ואם חוה"מ הוי אות, וכו'. ע"ש. ולא נעתק מפני הטעם דלעיל בפיענוח הקודם.
הערה 27: וראה צפע"נ מת"ע הנ"ל: נעתק מקצתו בפיענוח להערה 20.
הערה 28, בשוה"ג: ראה שד"ח כרך ב' שפ, ב ואילך: שם מביא בשם ס' עמק יהושע סי' יג שמסיק שהקנאתו דקטן שהגיע לעונת הפעוטות אלים כמו דאורייתא, ויכול לצאת ביום טוב ראשון של חג באתרוג שקנה מקטן שהגיע לעונת הפעוטות. ע"ש.
שם: ירושלמי שקלים שם (ובמפרשים): במשנה: שומרי ספיחין (קה"ע: תבואה העולה מאילי' ממה שנשר בקציר ונתנים שכר לשומרים שימנעו רגלי בהמה משם ויודיעו לבנ"א שהם לצורך העומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש ומן הארץ) בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה (קה"ע: דצורך קרבן כקרבן דמי). רבי יוסי אומר אף הרצה מתנדב שומר חנם (קה"ע: ואף אם קנה אותן מן ההפקר כששמרן חנם סבר ר"י דקרבן יחיד משתנה לקרבן צבור). אמרו לו אף אתה אומר שאין באין אלא משל צבור (קה"ע: כלומר אי אתה מודה שאינן באין אלא משל צבור ואם שמרן

חנם וזכה בהם נמצא שאינן באין משל צבור. ולשיטתם השיבו דסברי קרבן יחיד אינו משתנה לשל צבור). ע"ש עוד.
שם: ב"מ ק"ה, א: שם כמה אוקימתות בפלוגתא דר"י ורבנן, ואחת מהן: ..חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה קמיפלגי, דרבנן סברי יתבינן לי' אגרא ואי לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה (רש"י: ורבנן חיישי שמא לא יהא בלבו למסור יפה יפה בלב שלם דנוח לו שיקרבו משלו). רבי יוסי סבר לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה וכו'. ע"ש.
שם: ועיין תו"ט שקלים שם: וז"ל: וא"ת ומ"ש הכא דחיישינן שמא לא ימסרם יפה משקלים דמקבלין מנשים ועבדים וקטנים דתנן במשנה ה' פ"ק ולא חיישינן כו'. ואפשר דשאני שקלים שאין גופן קרב וכשמשתנין שיקנו בהן דבר הקרב גשתנה נמי לשל צבור. מיהו לשון הר"ב דלעיל שם דבעינן שימסרו יפה יפה, וא"כ כולה מילתא בדידהו תליא, ר"ל באותן המוסרים. ואפשר לחלק בע"א דהכא דעומר ושתי הלחם אחת בשנה איכא למיחש שלא ימסרו יפה אלא נוח להם שיקריבו משלהם שכן פירש"י הטעם בגמ' דב"מ, אבל שקלים דלקרבנות דכולה שתא, ליכא למימר נוח להם כו'. ע"ש.
שם: וראה רע"ב שם: הובאו דבריו בדברי התו"ט שבפיענוח הקודם.
שם: וראה בארוכה מל"מ: שם שקו"ט בארוכה בכל הענין, ע"ש, וז"ל (לאחרי שמביא דברי התו"ט הנ"ל): ובעיקר החילוק שחילק הרב בין דבר הבא פ"א בשנה לשקלים לא ידעתי מהו, ולפי חומר הנושא נ"ל לחלק דשאני שומרי ספיחים דלעולם יש לשומר חלק בהם כיון דבאים משל צבור חיישינן דלמא לא ימסרם יפה דסבור השומר דמה שביידי

עה"פ³⁰ „גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו” — „אלו שומרי שביעית, ולמה נקרא שמם גבורי כח רואה ששדהו מופקרת ואלנותיו מופקרים והסייגים מופרצים ורואה פירותיו נאכלים וכובש את יצרו ואינו מדבר”, שמהלשון „רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים” משמע שהיא נעשית הפקר מאלי' — היינו מאפקעתא דמלכא, ולא עי"ז שהוא מפקיר.

אבל יש לדחוק, שהמדרש מתאר את מצב השדה והאילן כמו שהם בפועל — „שדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים כו'”, מבלי לדבר אודות הסיבה

לזה; אבל גם המדרש ס"ל שנעשו הפקר רק עי"ז שהאדם הפקירם³¹. והחידוש כש„רואה” הוא — אע"פ שהוא עצמו הפקיר אותם — שאז רואה איך הוא בפועל, וע"ד אינו דומה ראי' לשמיעה.

ה. וי"ל מקור והוכחה להדעה והסברא ששמיטת קרקעות אינה אפקעתא דמלכא כי אם חובת גברא, מזה שמשווים שמיטת קרקעות לשמיטת כספים³²: „וזה דבר השמיטה שמוט³³ בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע כו'”³⁴ [ואע"פ שזהו רק דעת רבי ולא דעת רבנן³⁵ — הרי הם חולקים

(30) תהלים קג, כ. (31) גם צע"ק את"ל דהוי אפקעתא דמלכא ואינו שייך לפעולת האדם כלל — מדוע נקרא „שומרי שביעית” עי"ז ש„כובש את יצרו ואינו מדבר”, ובויק"ר שם „בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום א' לשבת א' לחודש א' שמא לשאר ימות השנה”, דמשמע שהעדר דיבורו בכל ימות השנה הוי מצוה. (32) להעיר מרע"מ ריש פרשת בהר (זח"ג קח, ב): „פקודא דא לשבות בשנה השביעית כו' ואבתרי' להשמיט כספים בשביעית כו'”. ובויק"ר שם: „ואת אינו מדבר בשומרי' שביעית נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמיטה מה דבר שנאמר להלן בשומרי' שביעית הכתוב מדבר אף דבר האמור כאן בשומרי' שביעית הכתוב מדבר. (33) ראה טו, ב. (34) גיטין לו, סע"א. וש"נ. (35) בגיטין שם: „שביעית בזה"ז ורבי היא (וראה פרש"י שם ד"ה בשביעית. שם ע"ב ד"ה רבא). ובמור"ק ב, סע"ב מוסיף „אפי' תימא רבנן כו'”.

בתלמידי רבינו יצחק הלוי שכתב במסכת גיטין בירושלמי, מנין שאין השמיטה נוהגת אלא בזמן שיובל נוהג שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית. אבל בתור"כ ראיתי דשביעית נוהג בזמן שאין יובל נוהג, ואומר אני שהוא מחלוקת) דתניא, רבי אומר, וזה דבר השמיטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע (רש"י: כגון עכשיו שבטלה קדושת הארץ) אי אתה משמט כספים (רש"י: ואע"פ שהשמטת כספים חובת הגוף היא ואינה תלויה בארץ (ראה קדושין לו, סע"ב ואילך) ילפינן בהיקשא דלא נהגא) ותקינן רבנן דתשמט (רש"י: בזה"ז) זכר לשביעית (רש"י: שלא תשתכח תורת שביעית) ראה הלל.. עמד והתקין פרוסבול. ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית (רש"י: בזה"ז כרבי) ותקינן רבנן דתשמט (רש"י: ונמצא הלוח גולן על פיהם). אמר אביי, שב ואל תעשה הוא (רש"י: והלוח הזה שב ובטל ואינו עושה המצוה לפרוע את חובו ולא עקר לי' בידים. וכי האי גוונא מותר לעקור דבר מן התורה וכו') רבא אמר, הפקר בי"ד הי' הפקר (רש"י: רבא אמר, לעולם בין לרבנן דפליגי אדרבי ואמרי שביעית להשמט מלוה בזה"ז דאורייתא ותקין הלל דלא תשמט, בין לרבי דאמר לאו דאורייתא ואמור רבנן דתשמט, לא תיקשי דבר דבדבר שבממון אין כאן עקירת דבר מן התורה במקום סייג וגדר דהפקר בי"ד בממון הי' הפקר) וכו'.

הערה 35: ובמור"ק ב, סע"ב: תנן, משקין בית השלחין.. ובשביעית.. שביעית, בין למאן דאמר (משקה מים לזרעים) משום זורע ובין למאן דאמר משום חורש, זריעה וחרישה בשביעית מי שרי. אמר אביי בשביעית בזה"ז ורבי היא דתניא, רבי אומר וזה דבר השמיטה.. רבא אמר אפילו תימא רבנן (רש"י: דפליגי עלי' דרבי ואמרי דשביעית בזמן הזה דאורייתא) אבות (רש"י: מלאכות) אסר רחמנא (רש"י: בשביעית) תולדות (רש"י: כגון משקה זרעים וכו') לא אסר רחמנא וכו'.

אומרים לו שימסרם יפה הוא כדי שיהי' לכל ישראל חלק במצוה ומש"ה אינו מוסרן יפה דניחא לי' שיקרבו משלו, אבל גבי שקלים דרחמנא אמר דכהנים ונשים ועבדים לא יהי' להם חלק בקרבנות כי מסרו לצבור ליכא למיחש דילמא לא ימסרו יפה משום דניחא להו שיקרבו משלהם דלאו ברשיעי עסקינן מאחר שרואים דאפילו בשותפות אין הפץ לה' שיהי' להם חלק בקרבנות צבור מש"ה לא חיישינן דלמא לא ימסרו יפה. ע"ש.

שם: ושעתי' שקלים פ"ד ה"ז: וז"ל (לאחרי שדווחה תירוצו של התוי"ט): ולעיקר קושייתו ג"ל לתרץ דיש לחלק דבשלמא גבי עומר וב' הלחם חיישינן שמא לא ימסרם יפה משום דנוח לו שיקרבו משלו כמ"ש רש"י ונמצא לפי דעתו אם אינו מוסרם לצבור נמצא מרויח דהעומר ושתה"ל כולו משלו. משא"כ בשקלים משום הכי אמרינן דמקבלים מהם לכתחילה ולא חיישינן שמא לא ימסרם יפה דאמדינן דעת' דודאי מוסרם לציבור יפה משום דאפילו שלא ימסרם לצבור אינו מרויח כלום כדי שיקרבו למחר תומ"י משלו כיון שכבר נתבטלו בשקלים של כל ישראל וכו'. ע"ש.

הערה 34: גיטין לו, סע"א: תנן התם פרוסבול (רש"י: מאחר שכתב פרוסבול) אינו משמט (רש"י: חובו בשביעית) זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן.. וזה הוא גופו של פרוסבול, מוסרני לכם (רש"י: את שטרותי שאתם תהיו נוגשים ואני לא אגוש. ולקמן מוקי דיש כח בידם להפקיע ממנו של זה וליתן לזה במקום שיש סייג ותקנה) פלוני דיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה.. ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית והתקין הלל דלא משמטא (רש"י: ועקר דבר מן התורה), אמר אביי, בשביעית בזמן הזה ורבי היא (רש"י: ההלל כרבי ס"ל דאמר שביעית להשמט מלוה בזה"ז דרבנן הוא. ואע"ג דהלל בבית שני הוה סבירא לי' לאביי דבבית שני הואיל ולא הי' יובל נוהג לא נהגו שמיטין מדאורייתא דאמרינן בערכין (לב, ב) מנו יובלות לקדש שמיטין, מדרבנן קאמר. ומצאתי

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ויתירה מזו: מכיון שהתורה אמרה ששביעית משמטת את החוב ומבטלת אותו, הו' צריך להיות לכאורה איסור על הלוח לעשות פעולה הפכית — להחזיר את הממון כתור חוב — והמשנה אומרת אשר (לא זו בלבד שמותר לו ללוח לעשות כן, אלא ש) „רוח חכמים נוחה ממנו” (כדאיתא במשנה שלאחרי זה 40)?

הרי משמע מכל זה, ששמיטת כספים אינה בגדר אפקעתא דמלכא — שהחוב נפקע ונתבטל לגמרי בדרך ממילא 41 — כי אם (א) חובת גברא

רק על זה שרבי אומר „בזמן שאתה משמט קרקע כו'”, אבל לא על ההשוואה של השמטת קרקע להשמטת כספים 36].

בשמיטת כספים איתא במשנה בס' שביעית 37: „המחזיר חוב בשביעית (אחרי זמן ההשמטה 38) יאמר לו משמט אני, אמר לו אעפ"כ, יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה והנה אם שמיטה היא אפקעתא דמלכא והחוב מתבטל, אינו מרווח כל כך לשון המשנה „המחזיר חוב”, „משמט אני”, ופי' המפרשים את אמירת הלוח „אעפ"כ”, שהוא רוצה „לפרוע” את החוב 39?

36) ובסהמ"צ להרמב"ם מ"ע קמא ובהיגוך מצוה תעז: ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים. וראה לאור הלכה שם ע' קי שרוב הראשונים פוסקים כרבי, ואשר כן פסק הרמב"ם. אבל ראה לקמן הערה 61. 37) פ"י מ"ח. גיטין לז, ריש ע"ב (בשינוי לשון). 38) בזמן שהשביעית נוהגת ועברה עליו שביעית — פרש"י גיטין שם. הרא"ש שביעית שם. וראה ר"ש, פי' מהר"י בן מלכי צדק, רע"ב (ועוד) שביעית שם. 39) בר"ש (וברע"ב) שם „אני רוצה לפרוע (לך)”. וראה מה שהקשה בתו"ט שביעית שם ובמשנה ראשונה שם. ובפרש"י גיטין שם ד"ה ואם „אני רוצה להחזירו לך”. ויתירה מזו בפרש"י שבת (קמח, ב): אעפ"כ איני חפץ שישמטו יקבל ממנו. 40) מ"ט שם. 41) אבל במרדכי גיטין פ"ד סי' שפ: „דשביעית הפקעתא דמלכא הוא אע"ג דלא אמר משמט אני”. וראה סמ"ע שו"ע חו"מ סס"ז סקט"ו. וכן פשיטא לי' להמנ"ח מצוה

דאי לשון מתנה דוקא למה לי קרא דזה דבר דמהיכי תיתי דאינו רשאי ליתן לו במתנה. ומיהו י"ל משום דגבי רבית אף מתנה אסור קמ"ל דהכא מותר, ומ"מ לדינא נראה כדפי'. שם: ובפרש"י גיטין שם ד"ה ואם: וז"ל: ואם אמר לו אעפ"כ אני כו' (כבפנים ההערה).

שם: בפרש"י שבת (קמח, ב): על המשנה שבפנים השיחה, המובאת בגמרא שם: ואם אמר לו אעפ"כ.

הערה 41: במרדכי גיטין פ"ד סי' שפ: וז"ל: שאל רבינו חזק' לרבינו אביגדור הכהן לבי נוקפי ונסתפקתי על מעשה באחד שהי' נושה בחבירו מכבר ז' שנים ועתה תובעו והוא משיב כי כבר השמטה השמיטתו, ואמת שר"י פוסק שהשמיטה נוהגת בזה"ו אך בשנת השמיטה לא בא אליו ולא אמר לי' משמט אני. ושמא כיון שעברה השמיטה ולא אמר משמט אני תו לא מחוייב להשמיט עד שמיטה אחרת. ולפי הענין נראה דשביעית הפקעתא דמלכא היא אע"ג דלא אמר משמט

אני. וזו השיב לענין השמטת כספים קיבלתי שהשביעית משמטת מאילי' אע"פ שלא אמר משמט אני, אלא מצוה הוא דרמיא עלי' באמירה דכתיב וזה דבר השמיטה. אבל הדיבור אינו מעכב בשמיטה, זכר לדבר נולד לו בכור בעדרו מצוה להקדישו (נדרים יג, א) אע"פ שכבר קדוש מאליו בשעת לידה. שם: וראה סמ"ע שו"ע חו"מ סס"ז סקט"ו: בהגהת הרמ"א

(שם ס"ו): מי שחייב לחבירו ונשבע לשלם לו כל דבר שהשביעית משמטת פטור ג"כ לשלם מכה השבועה דלא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב ממון. ובסמ"ע: ז"ל הרמב"ן: אם הגיע הזמן שנשבע עליו לפרוע קודם שביעית אם לא פרעו בזמן שנשבע כבר עבר על שבועתו אבל השמיטה משמטת דלא נשבע לשלם לו רק כל זמן שהוא חייב לו, ואילו מחל לו זה חובו אין החיוב שבועה חל עליו, דזה יאמר הרי הוא כאילו התקבלתי ומתיר את שבועתו שלא עפ"י חכם, וזה כמחילה, דאפקעתא דמלכא הוא כו'.

שם: וכן פשיטא לי' להמנ"ח מצוה תעז בתחלתו: וז"ל: .. הוי אפקעתא דמלכא דהחוב נפקע, כמבו' בגמ', דלצ"ל

הערה 38: פירש"י גיטין שם: וז"ל (לאחרי המובא לעיל בהערה): ואח"כ החזירו, ולא שהחזירו בשביעית עצמה דא"כ לא היה צריך למימר משמט אני דקי"ל אין שביעית משמטת אלא בסופה.

שם: הרא"ש שביעית שם: וז"ל: בשביעית לאו דוקא, דשביעית אינה משמטת אלא ברגע אחרון של שביעית, אלא הכי פירושו המחזיר חוב בשביעית כלומר באיסור שביעית ולאחר שעברה עליו שביעית.

שם: וראה ר"ש: וז"ל: המחזיר חוב בשביעית, ביום אחרון של שביעית, אי נמי בשמינית דשעה אחרונה של שביעית משמטת דכתיב (דברים טו, א) מקץ שבע שנים.

שם: פי' מהר"י בן מלכי צדק: וז"ל: המחזיר חוב בשביעית, פי' בסוף שביעית דהיינו בשנה ח', פ"א, המחזיר חוב שכבר עבר עליו שביעית.

שם: רע"ב: וז"ל: המחזיר חוב בשביעית, בסוף שביעית דהיינו בשמיטתה שאין שביעית משמטת אלא בסופה וכו'.

הערה 39: וראה מה שהקשה בתו"ט שביעית שם: וז"ל: פי' הר"ב א"ל כו' אני רוצה לפרוע לך, כ"כ הר"ש. ודבר תימא הוא, דאם יקבל בפרעון א"כ אינו משמט, ומאי מהני שאמר משמט אני ואינו עושה כן. ובגמרא ברייתא (גיטין שם) כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו במתנה אני נותן לך, ופסקה הפוסקים עיין בחו"מ סוף סימן ס"ז.

שם: ובמשנה ראשונה שם: וז"ל (לאחר שמביא דברי הר"ש והרע"ב, והתו"ט): ולע"ד דאפילו אומר אני רוצה לפרוע מותר לקבל ממנו, אלא דלרווחא דמילתא הצריכו שיאמר לכתחילה דרך מתנה. ותדע דאם מתנה בשעת הלואה ואומר ע"מ שלא אשמיט חוב זה מהני ואינו משמט (ראה מכות ג, ב) אע"פ שאינו מזכיר לשון מתנה וסתמא משמע פרעון שהרי אומר חוב זה, וה"ה בשעת פרעון דמאי שנא. ולשון אעפ"כ דמתני' נמי סתמא משמע בפרעון כמו לשון אעפ"כ דרוצה, ולכאורה נראה דמוכח דלשון פרעון נמי סגי

היא על המלוה להשמיט את החוב⁴² ו(ב) שגדר החיוב אינו להפקיע את החוב ולבטל אותו לגמרי, כי אם הוא עוֹב (משמט) את החוב: אינו תובעו

(לא יגוש).

[עפ"י יובן מ"ש הרמב"ם⁴³: „מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר כו' " שכפשותו

תעז בתחילתו. וראה ספר התרומות שער מה (חלק א') אות ה' (ותשובות הרא"ש כלל עז אות ד') בשם תשובת הרמב"ן. ולהעיר מפרש"י גיטין (לו, א ד"ה מוסרני. שם, ב ד"ה רבא) דתירוץ רבא, „הפקר ב"ד הי' הפקר" קאי גם על קושיא הא' שם, „ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא והתקין הלל דלא תשמט". ועד"ז בהי' הרשב"א שם (ושם: „אפקר הלל ממונו של לוח לגבי מלוה ומגבי ליי"). וי"ל. (42) וכן מוכח בתשובת מהרשד"ם חו"מ סי' סא (ועד"ז מקושי' התומים סס"ו סקכ"ה): ושמא אפי' טעמא דב"ד אביהן של יתומין לא איצטריך ליתומים קטנים שהללו שהרי לאו בני מיעבד מצוה נינהו וקרא כו'. ועיי"ש בסוף התשובה, ואם הוי אפקעתא דמלכא, הרי החיוב נפקע מאליו ולמאי נפק"מ, כמ"ש במג"ח שם. וראה בהנסמן לקמן הערה 51. (43) רפ"ט שם. ובסהמ"צ מ"ע קמא.

פרובול לאביהם או שמא תנאי כו' כנ"ל עכ"ל. והשתא ק' מאי ק' ליה להרשב"א ז"ל דלדעת הרמב"ן דסבירא ליה דאם טען וכו' אמאי איצטריך טעמא דר"ג וב"ד אביהם של יתומים דלמא דאיצטריך האי טעמא במלוה שהללו היתומים בעצמם דצריכים פרובול אלא דנראה.. ושמא אפי' טעמא דב"ד אביהם של יתומי' לא איצטריך ליתומים קטנים שהללו שהרי לאו בני מיעבד מצוה נינהו וקרא דשמוט כל בעל משה בבני מצוה קא מיירי גדולים ולא קטנים ומשום הכי נמי אמרו אין פוסקי' צדקה על יתומים משום דלאו בני מיעבד מצוה נינהו ולכך הוצרך הרשב"א כדלעיל.

שם: ועד"ז מקושית התומים סס"ו סקכ"ה: בגיטין לו, א: .. וכן תני רמי בר חמא יתומין אין צריכין פרובול (רש"י: שאין שביעית משמטת חוב של אביהן המת) דר"ג ובית דינו אביהן של יתומים (רש"י: אביהן של יתומין הן, וממונים עליהן ועל ממונם והיו שטרותיהן כמסורים לב"ד וכו'), ובר"ן שם (לאחרי שמביא פירש"י דקאי על חוב שירשו מאביהן): והרא"ה ז"ל בשם רבו הרמב"ן ז"ל כתב דממה שהללו הם קאמר, דאי ממה שירשו מאביהם אינו צריך, וכדאמרין בספרי, ר"ש אומר, כל בעל משה ידו ולא היורשו, ובתומים כתב דס"ל לרש"י שגם בהללו היתומים אינו משמט, ומ"ש רש"י דמיירי רמב"ח בחוב שירשו מאביהן, מתרץ שם בשני אופנים, והשני — בהקדים „דלא הבנתי מה צריכים יתומים קטנים פרובול, הלא אינם בכלל מצוות, ואינם חייבים בשמיטת כספים כלל, וקטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווים להפרישו וכו'„, ע"ש בארוכה. ומסיק אופן שלישי בביאור דברי רש"י חז"ל: ובאמת לולי דמסתפינא הייתי אומר דס"ל לרש"י פירוש אחר בדברי ר"ש דלא קאי על יורשי המלוה רק על יורשי הלוה, דאם מת הלוה והניח נכסים, אין בהם שמיטה. דעיקר מה שהקפיד התורה הוא ללא יגוש אותו דהוא משועבד גופי' ונכסיו ערבים, ובשביעית פטרה התורה לבל יכול לנגוש אותו והפקיעה שעבוד הגוף, וזהו בלוח חי אבל במת בלא"ה על יורש אין שום שעבוד הגוף דהוא לא נשתעבד כלל רק נכסי אביו הם ערבים בשביל אביו, ובמה יחול שמיטה, אביו מת ונכסיו ערבים מיום הלוואה ועליו הוא לא נשתעבד כלל, וא"כ ברור דמסתבר למאד דיורש הלוה בו לא שייך שמיטה. וא"כ י"ל כך פירוש דברי ר"ש וכו', ע"ש.

שם: ועיי"ש בסוף התשובה: .. גם כתבת טעם דאי משום דלאו בני מיעבד מצוה נינהו גם לחוב אביהם לא איצטריך טעם דמאחר דכשמת אביהם עדיין לא בא שנת השמיטה ודאי שיגיעת בשר הוא להשיב על זה כי חוב שעשה אביהם משעת הלוואה חל על אותה מלוה תורת שמיטה ואי לא מטעם דב"ד אביהם של יתומים הייתי אומר שלא זכו היתומים בחוב זה מעול' כי הזמן ממילא אתי ומפקע להו אבל כשהיתומים הם המלוים מעולם לא חל על חוב זה תורת שמיטה כלל.

במתנ' אני גותן לך כי החוב נפקע ממילא, ואף אם גותן לו ברצון הטוב אינו מועיל כי כבר נפקע, וכ"מ כ"פ אם תעיין בגמ', וא"כ אם יש לחשו' מעות כגון בירושה או בשכר פעולה והלוו לא' ועבר שמיטה אע"פ שאינם בני מצוות מ"מ נחלט החוב כי הוא אפקעתא דמלכא, ומבואר בש"ס דגיטין (לו, א) יתומים א"צ פרובול דר"ג וב"ד אביהם של יתומים.. ומבואר דדוקא בשביעית דרבנן דמהני פרובול אמרינן דמעות יתומים הו"ל כפרובול, אבל בשביעית תורה דל"מ פרובול, או אף אם נאמר דמהני פרובול מהמת הפקר בי"ד, ע' בסוגיא ובראשונים, מ"מ קודם תקנת פרובול וגם לד"ת בוודאי מה שהללו בעצמם (ע"ש במג"ח) משמט כי הוא אפקעתא דמלכא, רק לענין פרובול הו"ל כפרובול אבל לד"ת בודאי משמט, חז"ב. ועיי' בר"מ עד הלכה ט"ז מביא דינים מה דאינם משמטים מה"ת, ולא הביא דין יתומים בודאי דעתו דמשמט, ואח"ז התחיל דין פרובול כתב בהלכה כ"ד דהיתומים א"צ פרובול, מבואר דדוקא בדין פרובול הדין כן, אבל לד"ת משמט.

שם: וראה ספר התרומות שער מה (חלק א) אות ה: ויש לנו לברר למאן דפסקי דשמטת כספים נוהגת אם נכוף המלוה להחזיר שטר חוב ללו' ומסתבר כל שטר שנמחל שעבודו גופי' של נייר של לוח הוא ומוציאין מידו של מלוה ללוה. וכן הסכים עמו בזה הרמב"ן ז"ל וכן השיב לי שביעית משמטת את המלוה ומפקעת שעבודא לגמרי ולא משום מצוה של זה בלבד אלא אפילו בא מלוה לעבור על דברי תורה ולתבוע חובו אחר שביעית הלוה פטור שכבר נפקע שעבודו לגמרי ומוציאים אותו ממלוה ומחזירין אותו ללוה עד כאן.

שם: ותשובות הרא"ש כלל עז אות ד: שם הוא ע"ד הג"ל בפיענוח הקודם בשינוי לשון קצת.

שם: ולהעיר מפרש"י גיטין: נעתקו לעיל בפיענוח להערה 34. הערה 42: בתשובת מהרש"ם חו"מ סי' ס"א: .. לשון הרשב"א שכתב בחידושינו בגיטין פ' השולח, חז"ל: וכתב הרמב"ן נר', דנראין הדברים שאם טען ע"מ שלא אשמטנו בשביעית הלויית, נאמן, מגו דאי בעי אמר פרובול היה לי ואבד וכו' עד ונראין הדברים, אלא דקשה אמאי איצטריך אמר רב יהודא אמר שמואל למימר יתומים אין צריכים פרובול ר"ג ובית דינו אביהם של יתומים דבלאו האי טעמא אין צריכים פרובול דהא טענינן להו מאי דמצי אבותהו למטען במידי דשכיח ומצוי, והלכך טענינן להו דילמא היה לו לאביהם פרובול או על מנת כך הלוה שלא ישמטנו בשביעית. אלא דאיכא למימר דמהני היכא דאיכא סהדי דהוו תמן בשעת הלוואה ומסהדי דלא אתני מידי, וכן נמי לא זזה ידם מתוך ידו עד שמת ולא מסר דבריו ולא כתב פרובול, ואפי' הכי לא צריכי פרוב' מ"ט דר"ג וב"ד אביהם של יתומים, ומיירי ביתומים גדולים דלית בהו האי טעמא טענינו להו דלמא הי'

הרי זה מתאים כשהשמטה היא חיוב על המלוה, ולא כשזהו אפקעתא דמלכא⁴⁴.
ולפי זה מוסבר מ"ש הרמב"ם⁴⁵: "וצריך המלוה לומר למחזיר משמיט אני וכבר נפטרת ממני, אמר לו אעפ"כ רצוני שתקבל, יקבל ממנו שנאמר לא יגוש והרי לא נגש", היינו שהחיוב והמצוה שעל המלוה ("משמט אני") מוגדרים בזה שהוא מקיים

מ"ש "לא יגוש", — שזה אינו לאו ואיסור בפני עצמו בשמיטת כספים⁴⁶, כ"א זהו (גם) קיום חיוב ההשמטה (בתור מ"ע); וכלשון החינוך⁴⁷: "לעזוב החובות" — היינו שלא לתובעם; וכמשמעות לשון הכתובים: "שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו גו' ואשר יהי' לך את אחיך תשמט ידך"⁴⁸.

ראה ביאור הרי"פ פערלא שם (רסו, ג). (44) כי דוחק לומר ש"ל שכל המצוה היא רק שיאמר משמט בדבור אבל אפקעתא דמלכא היא מעצמה כי: א) רק כשבא הלוח להחזיר מצינו שצריך שיאמר משמט אני, ולא פסיקא מילתא בכל מלוה עד שיתכן לומר "מ"ע להשמיט המלוה בשביעית כו" (ב) אם לזה כוונתו הו"ל לפרש. וראה רי"פ פערלא שם. לקמן הערה 48. (45) שם פ"ט הכ"ה. וראה רדב"ו וכו"מ שם. (46) ועפ"ז יובן מה שבהמצות ל"ת (סהמ"צ ל"ת רל) כללם יחד: הוזהירו שלא לתבוע משאות בשנת השמיטה אבל ישמטו כלם יחדו* שנאמר שמוט כל בעל משה ידו כו' ואינו מותר לגוש כו' אבל ישמט". ולהעיר שגם בספר היד שם רפ"ט כתב: "מ"ע להשמיט המלוה כו' והתובע חוב כו' עבר על ל"ת שנאמר כו' " ולא כתב מ"ע להשמיט כו' ואסור לתבוע כו'. (47) מצוה תעז. (48) ולפי"ז מה שצריך לומר משמט אני לדעת הרמב"ם כיון דכל הגדר הוא מצד לא יגוש, י"ל דס"ל דהוי מצוה שיאמר ההשמטה בפה כפרש"י גיטין ושבת שם. וכן הוא דעת אדה"ו הלכות הלואה סל"ו. (וכ"כ במרדכי שם ואו"ז פ"א דע"ז סי' קח לדעתם דשביעית משמטת מאילי. וראה תוס' רי"ד גיטין לו, ב. ב"ח חו"מ סי' סז סקל"ה וסקל"ו). וברי"פ פערלא שם בתחלתו (* כ"ה בהוצאה שלפנינו. אבל בתרגום קאפח "ישמטו כליל לגמרי". ובהוצאת העליר מתרגום א"א "אבל יפלו לגמרי").

זה לפי שאין כח ביד כל אדם לתלות את חבירו עד שיאמר כן. ותו דסתמא דמילתא כיון שהוא רוצה לפרוע חובו בלא תלי' ובלא כפי' יאמר כן. ואם לא אמר כן מסבב עמו בדברים וכו' — ואפשר שזהו פי' ותלי לי' עד דאמר הכי דלאו תלי' ממש אלא יסבב עמו בדברים עד שיאמר כן. ובכס"מ: כל המחזיר חוב וכו' אמר לו אעפ"כ וכו' — משנה פרק י' דשביעית (מ"ח ומ"ט). ומה שכתב וצריך המלוה לומר וכו' ואל יאמר לו בחובי וכו' החזיר לו חובו וכו'. בפרק השולח. ודברי רבינו במה שכתוב בגמרא ותלי לי' עד שיאמר לו אעפ"כ, שלא כפירוש רש"י אלא קרוב לפירוש הערוך.
הערה 48: כפרש"י גיטין: וז"ל: שנאמר וזה דבר השמיטה, צריך לומר דיבור של שמיטה.
שם: ושבת שם: וז"ל: דבר השמיטה, אפילו מקבל חובו יזכיר לו שמיטה בדבורו.
שם: אדה"ו ה"ל הלואה סל"ו: וז"ל: .. משמט אני. .. שצריך לומר אחר שביעית שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט וגו' שצריך לדבר השמט' השמטה בפה כו'.
שם: במרדכי שם: נעתק בפענוח להערה 41.
שם: ואו"ז פ"א דע"ז סי' קח: נעתק בפענוח להערה 43 בדברי הרי"פ פערלא.
שם: וראה תוס' רי"ד גיטין לו, ב: תנן התם המחזיר חוב לחבירו בשביעית. .. שנאמר וזה דבר השמיטה, פי' בדבור בעלמא שאמר משמיט אני קיים המצוה ואח"כ מותר לגבות חובו וכו'.
שם: ב"ח חו"מ סי' סז סקל"ה: שם מביא כמה דעות בענין ה"דבר" שבשמיטה: דעת רש"י שצריך שיאמר דיבור של שמיטה, דעת הרא"ש הר"ש והטור שמספיק דיבור אחד של שמיטה ואי"צ יותר. דעת המרדכי בשם ר' אביגדור שרק כשהחזירו צריך לומר משמט אני כו'.
שם: וסקל"ז: מביא פירש"י בענין ותלי לי': אם גברה ידו עד דא"ל אעפ"כ. והרא"ש מקשה ע"ז: א"כ בטלת תורת שמיטה. [ולכן מפרש הרא"ש שתלי לי', היינו יושב ומצפה כו' א"ל בפיו והימין פשוטה לקבל". ומביא שכ"כ הרי"ן בשם

הערה 43: ראה ביאור הרי"פ פערלא שם (רסו, ג): וז"ל: אבל שמיטת פירות שביעית לעולם אימא לך שאין בו שום עשה אלא אפקעתא דמלכא בלבד, ומה"ט גם בשמיטת כספים לא מצינו בשום דוכתא שיהא בה מ"ע, משום דהחוב ממילא פקע מאפקעתא דמלכא ואין בזה שום חובת מעשה להמלוה אלא ל"ת דלא יגוש בלבד, וגם מה שצריך לומר משמט אני כבר ביארנו לעיל לדעת הרמב"ם ז"ל גופי' מלאו דלא יגוש הוא דנפקא לי' וכו' (ע"ש) .. ואין מקום לומר שתהא בה מ"ע אלא לפי דעת הר"א ממין ז"ל (בס' יראים סי' רע"ח) שכתב דחוב שעבר עליו שביעית אין הלוח רשאי לעכבו מדעתו אלא מרצון המלוה. ולפי"ז דאי מ"ע גמורה היא בקום ועשה כשאר עשין שבתורה. .. אלא שראיתי להאו"ז שם שכתב עוד, וז"ל: ואם אינו רוצה לומר משמט אני כופין אותו בבי"ד עד שיאמר, ואי"ז קנס אלא מ"ע וכו'. עכ"ל. .. גם דבריו ז"ל תמוהים אצלי, דמצוה זו לא אשכחן בשום דוכתא ולא שנינו סוף שביעית דיאמר משמט אני אלא בשבא הלוח מדעתו להחזיר החוב, וכדי להתיר לו לקבל ממנו. .. ולדעת הרמב"ם וסיעתו ז"ל אם קבל בלא אמירת משמט אני עובר בלא יגוש, ורק מה"ט צריך שיאמר משמט אני וכשמכ"ל, אבל כשלא בא הלוח להחזיר החוב לא אשכחן בשום דוכתא שתהא מצוה לומר משמט אני וכו'.

הערה 44: וראה רי"פ פערלא שם: הועתק בפיענוח הקודם.
הערה 45: וראה רדב"ו וכו"מ שם: ברמב"ם שם (לאחרי המובא בפנים השיחה): ואל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך. ובהכ"ט: החזיר לו חובו ולא אמר לו כן מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתם לך, ואם לא אמר לא יקבל ממנו אלא יטול מעותיו וילך לו. וברדב"ו: כל המחזיר חוב בשביעית וכו' — משנה היא שלהי שביעית. וצריך המלוה לומר לו וכו' — ג"ו שם במשנה וילף לה מדכתוב וזה דבר השמטה. ולא יאמר לו בחובי וכו' — ברייתא פרק השולח: לא יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך. אמר רבה ותלי לי' עד דאמר הכי. והשמיט רבינו דבר

ומכיון שה"לא יגוש" מחייב ומכריח את המלוה שיעזוב את החוב ולא יתבענו, מוכן שבדרך ממילא מתבטל השעבוד וחובת הגברא שעל הלוה לפרוע את החוב (כי הא בהא תליא) 49 — כלשון הרמב"ם: „משמט אני וכבר נפטרת ממני", שהלוה נפטר

משעבודו למלוה 50; אבל רק ביטול השעבוד ביחס (של גדר הגברא) שבין המלוה והלוה, אבל השעבוד שעל נכסי הלוה נשאר 51, כי עצם החוב כשלעצמו לא נפקע 52. ולכן מוכן מה שלדעת רוב הפוסקים (מלבד הדעה

(רסב, ד) כ' דלהרמב"ם בלא אמירת משמט אני עובר בלא יגוש. (49) ראה יתירה מזו בקצה"ח סי' קד סק"ב דבהלואה בכלל (לא בשנת השמיטה) כשאין המלוה טובע אין על הלוה מצוה לפרוע, וגם לדעת הנתה"מ (שם סק"א) דחייב כיון דרחמנא חייבא לפרוע, היינו כשחסרה התביעה בפועל, אבל בנדו"ד (מצוה ו) איסור על המלוה לתבוע כו', י"ל שגם לשיטתו אין על הלוה מצוה לפרוע. וכדמשמע מהלשון רוח חכמים נוחה הימנו ולא קיום מצות פבע"ח וכיו"ב (וכפנים). (50) ולשונו „וכבר נפטרת ממני" היינו שנפטרת ממני לא ע"י אמירתו עכשיו „משמט אני". (51) להעיר מתומים שם, דס"ל לרש"י בפ"י דברי ר"ש בספרי „בעל משה ולא היורש" דעיקר מה שהקפיד התורה הוא ללא יגוש אותו שהוא משועבד גופו כו' ובשביעית פטרה התורה לבל יכול לנגוש אותו הפקיעה שעבוד הגוף כו' אבל בלוה מת ונשתייר נכסים נכסי אביו ערבים בשביל אביו כו' נכסיו ערבים מיום הלוואה כו' וגובה מהם. וראה בית רידב"ז הל' שביעית ס"י בסופו. ויומתק ע"פ דעת ר"ת (ר"ן כתובות פה, ב) דשני שעבודים יש לו למלוה על הלוה שעבוד גופו שהוא מחוייב לפרוע ושעבוד על נכסיו, וכשמחלו פקע שעבוד הגוף וממילא פקע שעבוד נכסים כו', משא"כ כשמת הלוה כו', והרי בנדו"ד המלוה לא מחל השעבוד, וא"כ מוכן שנשאר איזה שעבוד נכסים. (52) ומ"ש הרמב"ם פ"ט סה"ד שם „וכשתשקע חמה בליל ר"ה של מוצאי שביעית אבד החוב" — אין פירושו שבטל החוב או נפקע וכיו"ב, כ"א שאא"פ לו לתובעו עוד, ובא בהמשך

הערוך. ומביא הב"ח פירוש הרמב"ם — הנ"ל בפענוח להערה 45. והב"ח מתרץ דעת רש"י דאינה קושיא כלל שהרי בגמרא מיירי רק במי שבא בעצמו להחזיר החוב (ותורת שביעית נוהגת במי שאינו מחזיר חובו) וכיון שאמר משמט אני כבר קיים כל המצוה, וא"כ למה לו לזה לחזור וליטול המעות — אין לו אלא לומר אעפ"כ. ולכן יכול לתלותו כו'.
הערה 49: בקצה"ח סי' קד סק"ב: וז"ל: וז"ל הב"י, כתוב בתשובת מיימוני לס' משפטים סי' מ"א על מי שיש עליו חובות ואין לו כדי לפרוע לכולם נראה לי דאין הדיין יכול לכופו לפרוע לאחד מהם מטלטלין. עכ"ל. ותמיהני על דבריו שאם א' מבע"ח במדינת הים יפסידו האחרים ולא יכופו אותו ב"ד שיפרעם עד שיבא אותו הא' ולקתה מדת הדין. הלכך נראה. אם אין תובעו אלא אחד כופין אותו לפרועו עכ"ל ב"י. ועיין ב"ח שחולק על ב"י וז"ל: ותימא גדולה וכי משום שבע"ח במדינת הים מפסיד חובו, אלא כך הדין. והנה דברי הב"י בתמיהתו לכאורה אינו מוכן וכמ"ש הב"ח וכי מפני שהוא במדה"י יפסיד חלקו. ונראה דכיון דבמטלטלין ליכא דין קדימה וע"כ לית בי' משום שעבוד ואינו אלא מצוה לפרוע, וכמו שאמרו בפ' הכותב (פו, א) למ"ד שיעבדא לאו דאורייתא, וא"כ כיון דאם אין המלוה תובעו אינו מצווה לפרוע חובו, וכמבואר בס"י ע"ג (סעיף ח) דאפילו נשבע לפרוע אינו עובר אלא כשתובעו, ואינו חייב ליתן ליד ב"ד או להוליכו למדה"י אלא בגזל ונשבע עליו לשקר (ב"ק קג, א) וא"כ הרי זה מוטל עליו היום לקיים מצות פריעת בע"ח לזה שתובעו, ולזה שבמדה"י עדיין לא הגיע זמן מצותו, ולכן המצוה המוטל עליו עכשיו אינה נדחית מפני המצוה שיבא לו אח"כ כו'.
שם: הנתיות המשפט (שם סק"א): וז"ל: (עמ"ש הקצה"ח): והא ודאי ליתא דודאי אף שהמלוה שוכח ואינו תובע חייב לפרוע, ול"ד לנשבע דאינו חייב בלא תבע דאמדינן לדעת'י שכך היתה כונתו בשעה שנשבע, משא"כ מצות פריעת בע"ח דרחמנא חייבי' לפרוע.
הערה 51: להעיר מתומים שם: נעתק בפענוח להערה 42. שם: וראה בית רידב"ז הל' שביעית ס"י בסופו: מביא שם דברי הב"י (חור"מ סי' סז) שלכך פירש רש"י דהטעם דיתומים אי"צ פרוזבול הוא משום דר"ג ובית דינו אביהם של יתומים,

הוא בחוב שירשו מאביהם, כי לא ס"ל הדרש „בעל משה ולא היורש" (כמובא לעיל בפענוח להערה 42) — כי במשנה סוף שביעית איתא ר' חוצפית אומר כותבין (פרוזבול) לאיש על נכסי אשתו ויתומים על נכסי אפטרופוס, ומשנה זו נשנית סתם בלא שום חולק, והמשנה סתמא קאמר כותבין ליתומים דמשמע בין שהם מלוים בין שהם לויים, ואי כהספרי א"כ לא משכחת לה כלל הא דצריך פרוזבול גבי יתומים אי בשל אביהן הא א"צ פרוזבול מההיא דספרי, ואי בשהמה עצמם המלוים א"צ פרוזבול מההיא דר"ג ובית דינו כו' ואלא ע"כ נדחית ההיא דספרי מהלכה, וזהו לשיטת רש"י אבל הרמב"ן מקיים לההיא דספרי, וההיא דר' חוצפית איירי בשהיתומים המה הלויים ולא המלוה. וממשיך בבית רידב"ז שמדברי הרמב"ן האלה ראוי לשיטת הב"י במחלוקתו עם המב"יט והמהרי"ט דסבירא להו דשמטת פירות היא אפקעתא דמלכא (אלא שמ"ע ג"כ על בעה"ב להפקיר) וא"כ גם שמטת כספים אפקעתא דמלכא היא, וא"כ למה נדחק הרמב"ן להעמיד ההיא דר' חוצפית רק בשהיתומים לויים, לוקים לה בכל אופן, בין שהיתומים מלוים בין שהם לויים, וגזיה"כ דבעל-משה ולא היורשים הוא רק ע"ז שאין עליהם המ"ע והמל"ת להשמיט, אבל מ"מ החוב נפקע מאפקעתא דמלכא ולכן צריכים פרוזבול, אלא ודאי כדעת הב"י ז"ל דלא הוי בשביעית אפקעתא דמלכא אלא מכח הבעלים וע"כ ממילא כשפטרה התורה להיורשין מן העשה והל"ת ממילא לא נפקע החוב ואין צריכין פרוזבול. וכן גבי השמטת כספים נפקע החוב משום חיובא דמ"ע ול"ת של הבעלים דהוא המלוה וכו'. ע"ש.
שם: דעת ר"ת (ר"ן כתובות פה, ב): בגמרא: .. דאמר שמואל המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול, ואפילו יורש מחול כו', ובר"ן: .. ור"ת ז"ל חולק בדבר ואומר דמכירת שטרות דאורייתא. אבל מוכר שט"ח אע"פ שמכירתו מדאורייתא יכול למחול לפי ששני שעבודים יש לו למלוה על הלוה שעבוד גופו של לוח שהוא מחוייב לפרוע והוא עיקר השעבוד ושעבוד על נכסיו אם הוא לא יפרע, מדין ערב, כדאמרינן (ב"ב קעד, א) נכסוהי דבר נש אינון ערבין בי', ושעבוד הגוף שיש למלוה על הלוה לאו בר מכירה הוא הילכך אינו נמכר אלא שעבוד נכסים בלבד, ואע"פ שאינו נמכר לא

יחידאה של היראים⁵³) אין גדר של מצות על הלוח
 להחזיר את החוב למלוה (גם קודם שהמלוה אמר
 „משמיט אני“); ואעפ"כ הוא נקרא⁵⁴ „מחזיר
 חובו“ — כי אע"פ שהלוח פטור מלהחזיר את

ההלואה, מ"מ החוב עדיין נשאר, לא נפקע⁵⁵;
 בסגנון אחר: כשלוח, חלה מעין בעלות של המלוה
 על חלק מנכסי הלוח (בסכום דההלואה).
 וקשה לפרש שזהו ענין של פריעת בע"ח מצות,

למ"ש לפנ"ו ד, בשביעית עצמה גובה חובו כו' וכשתשקע חמה כו' אבד החוב". (53) סי' רעה. ובהשלם — סי' קסד. וראה תועפות
 ראם שם סקט"ז מהרקאנטי, דהיראים חזר בו, עיי"ש שלא חזר בו מהדין שצריך הלוח להחזירו למלוה ואינו רשאי לעכבו אלא ע"פ
 מלוה כו'. וס"ל כפשוטו שכל הגדר הוא רק שלא יגוש את רעהו בפועל. וראה אברבנאל ראה טו, ב. (54) אף ד, כשהוא נותן לו
 אל יאמר לו בחוב אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לך" (גיטין לו, ב) — ראה יראים שם (סי' רעה), ותקון
 לשון דיבור הוא שתקנו לומר במתנה שיהא הדבר ניכר ונראה שלא ע"י נגישה נותן לו". ואף שכתבו לדעתו דשמיטה דקרא
 אינה מחילה כו', ויש שכתבו (בסמ"ג בהערה שלפנ"ו) שהיראים חזר בו — הרי כשבא להחזיר חובו לפני אמירת משמט אני, פשיטא
 שנקרא מחזיר חובו (כבהערה שלפנ"ו), וגם אח"כ מאמירת הלוח, „אעפ"כ משמע ג"כ שהוא מחזיר חובו, כבהערה 39. וראה פרש"י
 גיטין שם ד"ה עד דאמר. (55) ולהעיר מצפפ"ג כלאים פ"י הכ"ז (יט, ג"ד). מהד"ת בסופו.

הערה 55: ולהעיר מצפפ"ג כלאים פ"י הכ"ז (יט, ג"ד):
 וז"ל: .. וזהו ג"כ כונת רבינו בפיהמ"ש שביעית פ"י מ"ב
 גבי קנסות דלכך אינם משמטין משום שהם חיובים שנתחייב
 בהם ולא יהי' פטור עד שיתנם ר"ל דגבי הלואה לא שצריך
 לשלם לו רק שצריך שלא יהי' חייב לו דהא מלוה להוצאה
 ניתנה וזהו שלו רק שמחוייב ופועלת השמיטה שיפקע החיוב
 כמבואר ב"מ דף ל"ט ע"א משא"כ בדבר שצריך ליתן לו
 בזה אינה מועלת השמיטה דמ"מ לא נתנה.. ולכך י"ל ג"כ
 לשיטת רבינו בפ"ט מהל' שמיטה ה"ח גבי כפירה דלא משמט
 י"ל דשוב הוה בגדר גזל וגזל שייך בו מצות השבה מלבד
 החיוב כמבואר ב"ק דף ק"ה וכ"מ ולכך אינו משמט.. גם י"ל
 טעם רבינו דלכך ס"ל דכפרות אינה משמטת כעין מה
 דמבואר בירוש' פ"ג דהוריות ומכות דף י"א ע"ב דכל זמן
 שלא נתחייב בבירור לא שייך גדר כפירה ועיין זבחים דף ו'
 ע"א גבי סמיכה כה"ג ולכך גם כאן כיון דעדין לא נתחייב
 בבירור שוב אין שביעית משמטתו אך זה יהי' תליא בהך
 דשבועות דף ל"ז ע"א גבי הכופר בממון שיש עליו עדים אם
 זה הוה כפירה ע"ש גם הוה כהך דשבת דף קמ"ח ע"ב דמשמע
 שם דכיון דאינו יכול לתובעו לא קרינן בו לא יגוש ועיין
 גיטין דף ל' ע"א וב"ב דף קמ"ה גבי שושבינות אך אנו לא
 פסקינן כן וכמבואר בירוש' וכן פסק רבינו בהל' שמיטה
 גבי ע"מ שלא יתבענו ועיין במ"ש רבינו בהל' גזלה פ"ז ה"ט
 דהוה כמו יאוש ע"ש.

פקע. אבל כי חזר ומחלו פקע שעבוד הגוף וממילא פקע שעבוד
 נכסים שאינו אלא מדין ערב. ומיהו כשמת לוח אע"פ ששעבוד
 גופו פקע שעבוד נכסיו לא פקע לפי שעיקר ערבותו
 של נכסים בענין זה הוא שכל זמן שלא ימצא הלוח שירד
 לנכסיו ויפרע מהן, אבל כל זמן שנפקע מחמת המלוה אף
 שעבודה של נכסים נפקע, אלו דברי ר"ת.

הערה 53: סי' רעה. ובהשלם — סי' קסד: וז"ל: וחוב
 שעבר עליו שביעית אינו רשאי לוח לעכבו אלא עפ"י מלוה
 שכל זמן שלא השמיטו מלוה חייב לפרוע אלא לוח יזמין מלוה
 לדין שישמיט לו חובו כאשר צוה היוצר וב"ד יחייבו למלוה
 לומר משמיט אני כאשר צוה חכמים כו'.

שם: וראה תועפות ראם שם סקט"ז: וז"ל: ומ"ש הריקאנטי
 .. ובמקצת נוסחאות מספר יראים כתיב כי לבסוף חזר בו אלא
 השמיטה היא מחילה גמורה. עכ"ל. ביאור דבריו הוא דביראים
 הגדפס כתוב עוד חידוש בדין שמיטה וז"ל: ונראה לי דשמיטה
 דקרא אינו מחילה אלא צוה הקב"ה שישמיט פ"י יניח ולא
 יתבענו עד שיתן לו מעצמו דכתיב שמוט ולא יגוש שכל שמיטה
 הכתוב בקרא הנחה ולא מחילה דכתיב והשביעית תשמטנה
 ונטשתה פ"י תניח הלכך הלואה לעולם מוטלת על הלוח שלא
 יערב ע"ז חובו לעולם בתיבתו לאוצרו. ואם עשה כן הו"ל לוח
 רשע וכו' עכ"ל. ועי' רמז הריקאנטי.. אבל דין הראשון שכ'
 רבינו לחדש בשמיטה שריר וקיים להרא"ם.

שם: וראה אברבנאל ראה טו, פ: וז"ל: .. והתנה בזה
 אשר ישה ברעהו לא יגוש את רעהו, להגיד שאם הלוח בעצמו
 ירצה לפרוע אל המלוה מה שהלוה לו אע"פ שתהי' שנת
 השמיטה שאינו אסור לקבלו, כי הענין הוא שבעבור שיש
 ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה'
 ופרסם של כבוד השם יתעלה יהי' משמט חובותיו ולכן אין
 ראוי שיגוש את חברו עוד על מה שהלוה לו, אבל אם רצה
 לפרועו מדעתו עם היותו יודע שהשביעית משמטת יכול המלוה
 לקבלו ממנו.

הערה 54: וראה פירש"י גיטין שם ד"ה עד דאמר: בגמרא:
 אמר רבה ותלי לי' עד דאמר הכי (רש"י): אם הי' רוצה
 לחזור בו יתלנו על עץ אם גברה ידו עד דאמר לי' אע"פ כן)
 איתיביה אביי, כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן
 לך אלא יאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לך, אמר לי' תלי
 לי' נמי עד דאמר הכי (רש"י): עד דאמר הכי במתנה אני נותן
 לך ואין כאן משום לא יגוש דלא בבי דינא קתבע לי' ולא
 משום חוב).

שם: מהד"ת בפופו: וז"ל: .. וגבי מוזנות אשתו אף למ'
 דקי"ל דהי' מה"ת, לא בגדר שעבוד רק חיוב עליו והשעבוד
 הוא רק מתנאי כתובה ע' בה' אישות פ"י"ב ופי"ז ויבמות
 דפ"ה ובירוש' כתובות פ"ג גבי מוחלת ולכך פ' רבי' בה'
 שמיטה דאשתו נזונת מנכסי בעלה בשביעית ולא כשיטת
 הירוש' כתובות פ"ז וכ"מ וכ"כ מ"ש רש"י כתובות דף פ"ו
 גבי פריעת בע"ח מחמת הן כו' ואף דזה מפורש דין תשומת
 יד והשמטה בשביעית, אך זה רק חוב אבל לא פרעון ולכך
 דבר שעיקר המציאות הפרעון אין שביעית משמטת דמ"מ
 לא פרע כמו קנסות ושכר שכיר והקפת החנות וכתובה וכמ"ש
 רבי' בפ"י המשנוי' שביעית שם דמלוה נעשה הדבר שלו רק
 בגדר חוב משא"כ הגי צריך לפרוע וכן ר"ל התוספ' שם
 שביעית בעל משה ידו ולא היורש ור"ל היורש לוח דלא
 כהר"ש דהם רק בגדר מצות פריעה ועי' ב"ב דף קמ"ה ע"ב
 גבי שושבינות.

כיש המפרשים כן במשנתנו⁵⁶, והראי' שכנ"ל זהו רק דעת יחיד שם"ל שישנו חיוב על הלוח להתזיר את החוב למלוח (אם לא אמר משמט אני); ועוד, אם זהו מצוה של פריעת בע"ח — אפילו לפי הדעה שאינה אלא מדרבנן⁵⁷ — הרי זהו חיוב ממש⁵⁸ ולא רק „רוח חכמים“⁵⁹ נוחה ממנו⁶⁰.
ו. והנה עפ"י ההסברה הנ"ל בענין שמיטת

כספים, מסתבר שעד"ז הוא גם שמיטת קרקעות, כי בין בקרקעות ובין בכספים הוא אותו גדר של שמיטה (כשנה השביעית); ובפרט שמקשרים אותם יחד ב„וזה דבר השמיטה“ [וכמו שהרמב"ם מביא בספר המצוות במ"ע דשמיטת כספים „ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים“]⁶¹, ש„וזה

(56) משנה ראשונה שביעית מ"ט שם. (57) ראה אנציקלופדיא תלמודית כרך ט' ע' רכו ואילך. וש"נ. (58) ראה כתובות פו, סע"א דכופין על מ"ע. (59) ראה בארוכה בצ"צ חידושים על הש"ס סוף שביעית בגדר רוח חכמים נוחה ממנו. אבל להעיר דלפרש"י כתובות (שם) ד"ה פריעת בע"ח מצוה — „מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק כו'“, והרי לכמה פירושים זהו הפירוש בסוף משנתנו „כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו“ — ר"מ ורע"ב. וראה ירושלמי שביעית כאן. אבל ראה לקמן בפנים. (60) ולפי היראים הנ"ל, י"ל בפשטות ד„רוח חכמים נוחה ממנו“ היינו אחר שאמר המלוח משמט אני שאז כבר אין עליו חוב לפרוע, וכפשטות סדרם במשנה, דהמשנה „רוח חכמים נוחה ממנו“ באה לאחרי מ"ח „המתזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני“. ראה מלאכת שלמה שם. אבל ברמב"ם מקדים „כל המתזיר חוב שעברת עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו (ואח"כ) וצריך המלוח לומר למתזיר משמט אני כו'“. (61) הנ"ל הוא לפרש"י גיטין לו, סע"א דשמיטת קרקע קאי על השביעית. אבל גם לפי ר"ת בתוס' שם ד"ה בזמן (וכן פירש ברמב"ן ריטב"א ר"ן מאירי שם. ובכמה פוסקים שפסקו כרבי), שמפרש דברי רבי כהירושלמי דהשמטת קרקע מדובר ביובל, והשמטת כספים פי' שביעית בכלל — גם דקרקע, הרי פשיטא ששיון הן שהרי כוללם יחד. ויתירה מזו: קורא לשביעית בכלל — שמיטת כספים. אבל להעיר דלפי הא' דר"ת בקדושין (לח, ב סד"ה השמטת), „נקט גמי שמיטת כספים דדמיא להו שמיטת יובל שביובל חזרות השדות מלוקח למוכר ושמיטת כספים כמו כן מופקעים ממלוח ללוח“ (ועד"ז

הערה 56: משנה ראשונה שביעית מ"ט שם: ת"ל: המתזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו, וצריך טעם נהי דלא עביד איסורא. מ"מ מאי מצוה איכא שרוח חכמים נוחה ממנו ושמא כדי שלא ימנעו מלהלוות אי גמי, כיון שהקילה התורה שאם אמר אעפ"כ מותר, מוכח מזה דעיקר מצות השמטת כספים אינה אלא שלא יגוש המלוח, וכ"כ הרמב"ם בחבורו שאם אמר אעפ"כ יקבל שנאמר לא יגוש והרי לא נגש. ע"כ. וכשאין כאן נגישה הדר הנ"ל מצוה כשאר פריעת חוב.

הערה 58: ראה כתובות פו, סע"א: א"ל רב כהנא לרב פפא לדידך דאמרת פריעת בע"ח מצוה (רש"י: מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב (ויקרא יט, לו) הין צדק שיהא הן שלך צדק ולא צדק (ב"מ מט, א)), אמר לא ניחא לי דאיעביד מצוה מאי, א"ל, תנינא במה דברים אמורים (רש"י: דלוקה ארבעים), במצות לא תעשה, אבל במצות עשה כגון שאומרין לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה, מכין אותו עד שתצא נפשו.

הערה 59: ראה בארוכה בצ"צ חידושים על הש"ס סוף שביעית: שם מביא מ"ש הר"ש (על משנה זו): ולא משום דאיכא איסור וכו' (נעתק לקמן בפענוח להערה 71). ושקו"ט בזה בארוכה, למה אין בזה איסור וכו' ע"ש [לא נעתק מפני האריכות].

שם: ר"מ: ת"ל: וכל המטלטלים נקנים במשיכה, וכל זמן שלא ימשוך יכול כל אחד מהם לחזור באותה סחורה, ואפילו אחר נתינת ממון. אבל כל המקיים דברו ויחייב עצמו להיות משאו ומתנו באמונה ולא יחזור בו ואע"פ שאין שם משיכה רוח חכמים נוחה הימנו, ואמרו ע"ה (ב"מ מט, א) איפת צדק והין צדק הין שלך יהי' צדק ר"ל כשתדבר דבר השלימהו לטוב.
שם: ורע"ב: ע"ד הנ"ל בר"מ.

שם: וראה ירושלמי שביעית כאן: רבי אבהו בשם רבי יוחנן: אמר ליתן מתנה לחבירו וביקש לחזור בו, חזר בו קם רבי יוסי עם רבי יעקב בר זבדי אמר התן לאו צדק והן צדק (פנ"מ: והקשה לו וכי זה הלאו צדק והן צדק שאמרו חכמים כו'). אמר בשעה שאמר הין של צדק הי' (פנ"מ: דבשעת אמירה הי' הן של צדק שאמר לו בדעה גמורה ליתן לו ולא דרך כיווב והיתול) כו'.

הערה 60: ראה מלאכת שלמה שם: ת"ל: המתזיר וכו' וברישא תני המתזיר חוב בשביעית דקאי אלוה שלא אמר למלוח אעפ"כ והשתא תנא המתזיר חוב בשביעית שאמר הלוח למלוח אעפ"כ.

הערה 61: לפי ר"ת בתוס' שם ד"ה בזמן: ת"ל (לאחרי שמביא פירש"י הנ"ל בפענוח להערה 34): וקשה לר"ת דהי' לו להביא ההיא דירושלמי, ואפילו נאמר דסמך אהיא והך דהכא מייתי משום כספים, אכתי קשה בריש מועד קטן (ב, ב) דפריך חרישה וזריעה בשביעית מי שרי, ומייתי הך דהכא, והתם לא שייך כלל לאתויי אלא ההיא דירושלמי, ונראה לר"ת דהשמטת קרקע דהכא ודהתם לא איירי בחרישה וזריעה אלא בשדות החזרות לבעלים ביובל, והשמטת קרקע קרי ליובל, ולשביעית השמטת כספים דשמיטה משמטת כספים, ולא יובל. וה"ק בזמן שאתה משמט יובל אתה משמט שביעית כי ההיא דירושלמי.

שם: בקדושין (לח, ב סד"ה השמטת): ת"ל: וה"פ, בזמן שאתה משמט קרקע ביובל שהיא חזרת לבעלים אתה משמט כספים היינו שביעית שכספים נוהגים וה"ה דמיירי בשמיטת חרישה וזריעה דשמיטת שביעית לגמרי ילפינן לה משמיטת יובל, והא דנקט שמיטת כספים משום דנקט קרקע לפי שהי' רצוה להזכיר מה היא שמיטת יובל נקט גמי. (כפנים ההערה). אי גמי משום דבשביעית נוהגת שמיטת כספים מה שאין כן ביובל ומשום הכי נקט לה.

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

יובן ג"כ המשך המשנה בסיום מס' שביעית:
 „הלוה מן הגר שנתגירו בניו עמו לא יחזיר לבניו
 ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו, כל המטלטלין
 נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים
 נוחה ממנו“.

השייכות של שתי הכבות האחרונות לכבא
 הראשונה [„המחזיר חוב בשביעית“] היא לא רק
 כזה שבשלשתן „רוח חכמים נוחה ממנו“, אלא גם
 בטעם הדבר למה „רוח חכמים נוחה ממנו“:

כשם שבמחזיר חוב בשביעית אין חיוב ושעבוד
 גברא לשלם את החוב אלא רק שעבוד חפצא,

הוא ברשב"א גיטין שם). וברמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ב „אין שמיטת כספים כו' אלא בזמן שהיובל נוהג... שהרי ישוב
 הקרקע לבעליו בלא כסף כו' אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע כו'“ וראה לשונו פ"י ה"ט שם. ובסוף הפרק שם „יובל
 משמיט קרקע בתחלתו ושביעית אינה משמטת כספים אלא בסופה“ ובכ"מ פ"ד הכ"ה שם (פ"ט ה"ב. פ"י ה"ט) דלהרמב"ם דוקא
 שמיטת כספים הוקשו ליובל. וראה מל"מ פ"ד שם. 62 ע"פ הנ"ל הערה 48 אולי י"ל ההשתוות דשמיטת קרקע ושמיטת
 כספים גם בזה שגם בקרקע המצוה „להשמיט כל מה שתוציא הארץ“ היינו שמניחו הפקר [ורק „כל הגועל כרמו כו' ביטל
 מ"ע" (רמב"ם שם פ"ד הכ"ד)] וגם להפקיר בפה — ראה רמב"ם שם „אלא יפקיד הכל“ וראה רי"פ פערלא שם רסו, א ואילך.

קרקעות מדאורייתא נמי נהגה בכל זמן. ואי הוה אמרינן
 שמה שכתב רבינו כאן דנוהגת אף שלא בפני הבית מדרבנן,
 הוה ניחא, אבל פשטא דמילתא דמדאורייתא קאמר.

שם: פ"י ה"ב. פ"י ה"ט: שם הוזכר הכס"מ בקצרה דבריו
 שבפ"ד הנ"ל.

שם: וראה מל"מ פ"ד שם: וז"ל: מ"ש מרן... אני תמי'
 על מרן דהא אף לר"ת דס"ל דפ"י שמטת קרקע הוא יובל,
 מ"מ הוא מודה דשמיטת כספים כולל כל דין השביעית דהיינו
 חרישה וזריעה וכספים, דלגמרי הוקש שביעית ויובל לומר
 דבזמן שאין היובל נוהג אין שביעית נוהגת מכל וכל...
 ואפשר הי' לומר דס"ל למרן דכי הוקש שביעית ליובל היינו
 במאי דדמי ליובל משום דביובל חזרות השדות מלוקח
 למוכר ושמטת כספים כמו כן מופקעין ממלוה ללוה, וקרא
 דהשמטה שמוט בשמטת כספים מיירי, וה"ק בשתי שמיטות
 הדומות זו לזו מיירי קרא בזמן שהיובל נוהג שתזרות השדות
 מלוקח למוכר שמטת כספים ג"כ שמופקעים ממלוה ללוה
 נוהגת, אבל חרישה וזריעה בשביעית מעולם לא הוקשה ליובל
 ונוהגת אף בזמן שאין היובל נוהג. ומה שהביא רש"י
 מהירושלמי שאין השמטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג
 והיא רבי היא וכדמוכח בירושלמי פרק בתרא דתרומות
 ופרק השולח, הי' אפשר לדחוק ולומר דהתם נמי בשמטת
 כספים מיירי. אך המדקדק היטב בדברי הירושלמי יראה
 דלרבי חרישה וזריעה בשביעית נמי הוקשה ליובל. ומלבד
 כל זה יש לתמוה דבפ"ק דמו"ק אמרינן וחרשה בשביעית
 מי שרי אמר אביי בשביעית בזה"ו ורבי היא כו' הרי סוגיית
 הגמרא מוכחת בהדיא דאליבא דרבי חרישה דשביעית בזה"ו
 אינה כי אם מדרבנן, וא"כ הדרה קושיין לדוכתה דרבינו
 מוכה שטרא לבי תרי דגבי פרוזבול פסק כרבי וגבי חרישה
 וזריעה דשביעית פסק כרבנן דפליגי עלי' דרבי דלית להו
 היקשא.

הערה 62: וראה רי"פ פערלא שם רסו, א ואילך: געתק
 לעיל בפענוחם להערה 20 ולהערה 43.

דבר השמיטה" משמעו כפשוטו, שזה (שמפרש
 לאח"ז) הוא מצות השמיטה, ז.א. שמצוה על
 הגברא לדבר, להפקיר השדה.⁶²

והחילוק הוא רק שבשמיטת כספים, מכיון
 שהמצוה היא „שמט כל בעל משה ידו גו' לא יגוש
 את רעהו“ — רק לתבוע אסור לו, ונשאר שעבוד
 חפצא של החוב, כנ"ל; אבל בשמיטת קרקע,
 שכתוב בה „והשביעית תשמטנה ונפשתה“, נעשים
 הפירות והתבואה הפקר לגמרי.

ז. עפ"י הנ"ל בענין השמטת כספים והסכרה
 ד„המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו“,

שם: וברמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ב: וז"ל: אין
 שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג
 שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא
 כסף... אמרו חכמים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט
 כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין
 שם שמיטת קרקע אין אתה משמט כספים בשביעית אפילו
 בארץ.

שם: וראה לשונו פ"י ה"ט שם: וז"ל: ובזמן שהיובל
 נוהג, נוהג דין עבד עברי וכו' ונוהגת שביעית בארץ והשמטת
 כספים בכל מקום מה"ת, ובזמן שאין היובל נוהג אינו נוהג
 אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל
 מקום מדבריהם כמו שביארנו.

שם: ובכ"מ פ"ד הכ"ה שם: ברמב"ם: אין שביעית
 נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד שנאמר כי תבואו אל הארץ.
 ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. ובכ"מ: ...
 ומדברי רבינו פה נראה שהוא סובר דאף שלא בפני הבית
 נוהגת מה"ת, ופסק כההיא דת"כ שהובא ברש"י — שנעתק
 לעיל בפענוח להערה 34) משום דמשמע דההיא כחכמים
 דפליגי עלי' דרבי, והלכה כרבים. אבל קשה שהרי כתב בפ"ט
 ההיא דקתני רבי בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט
 כספים, ועוד דההיא דפרוזבול ליתא אלא אליבא דרבי,
 וכיון שרבינו פסקה לההיא דפרוזבול משמע דסבר לה כרבי
 והיאך נאמר שכאן פסק כחכמים. לפיכך נ"ל דלעולם כרבי
 ס"ל, ול"ק שהוא ז"ל מפרש הא דאמר רבי בשתי שמיטות
 הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות לא אשמטת קרקעות
 בשביעית קאמר, דההיא לעולם נהגה אף שלא בפני הבית,
 אלא ליובל קרי שמטת קרקעות שהרי השדות חזרות לבעלים,
 וכמבואר בדבריו רפ"ט, וכן פירש ר"ת. אבל קשה שכתב
 רבינו בפירוש בזמן שאין היובל נוהג אינו נוהג אחת מכל אלו
 חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם,
 הרי שכתב בשביעית בזמן שאין היובל נוהג אינה אלא
 מדבריהם ואפילו שביעית דקרקעות, וי"ל דמדבריהם דקאמר
 לא קאי אלא להשמטת כספים דסמיך לי', דאלו שמטת

שזה ש"חכמים אוהבים אותו ע"ז וישר בעיניהם מה שעשה" 65 אינו רק מחמת זה שמקיים בכך מצוה צדדית, או שאינו עובר על איסור צדדי (אע"פ שאינו מחוייב בזה) — כי אם מפני שע"ז הוא עושה טוב בעצם הדבר שבו פועל.

ובנדו"ד — בענין דהלואה: רוח חכמים נוחה ממנו הוא מחמת עשייתו דבר טוב (אע"פ שאינו מחוייב בו), שהמעלה והטוב שבו הם בענין הלואה גופא — (ולא בענין צדדי).

פעולת ההלואה (ועד"ז בהקנין) נעשית ע"י (א) המלוה, (ב) הלוח, (ג) הכסף, הפועל שייכות בין המלוה להלוח.

כנוגע למחזור חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו ביחס לכל ג' הענינים: המלוה מקבל את החוב — מכיון שעשה מצוה, "כסף תלוה", הרי רוח חכמים נוחה מזה שע"י החזרת החוב הדבר מוכטח שהמלוה לא יסכול היזק ממון ע"י פעולת מצוה שלו; כנוגע ללוח — מכיון שהמלוה הוא בירא דשתית מיני, והי' לו טובה ממנו, הנה רוח חכמים נוחה מזה שהלוח יש לו רגש הלב לשלם למלוה 66 [נוסף על התועלת מזה בשביל הלוח עצמו — שכשיצטרך יוכל ללוות הימנו עוד פעם 67].

ביחס ל"חפצא" של ההלואה — עצם החוב: מכיון שעל זה נשאר שעבוד (אע"פ שעל הלוח אין שעבוד גברא, כנ"ל בארוכה), לכן רוח חכמים נוחה כשהוא משלם את ה"חוב" 68.

ט. בכבא השני, הלוח מן הגר שנתגיירו בניו עמו

ומהאי טעמא פרעון החוב הוא רק ענין של "רוח חכמים וכו'" — כן הוא גם בשתי הכבות האחרות, שאין שעבוד גברא על הלוח לבניו של הגר, ועל המוכר לגבי הלוקח, וישנו רק שעבוד חפצא — ולכן גם כנוגע להם הוא רק ענין של "רוח חכמים וכו'".

ולהוסיף: לפי הכלל שסדר הכבות במשנה הוא (עפ"י רוב 69) בדרך לא זו אף זו, צריך לומר ששלושת הכבות במשנתנו מסודרות באופן שבכל כבא מאוחרת ישנו חידוש בענין, "רוח חכמים נוחה ממנו" נוסף על הכבא הקודמת לה.

ח. ויוכן זה בהקדים הדיוק במשנה: בכבא השני: למה לה להמשנה לומר, "לא יחזיר לבניו" — גם אילו הי' נאמר רק, "הלוח מן הגר שנתגיירו בניו עמו אם החזיר לבניו רוח חכמים נוחה ממנו", הי' מוכן שאין חיוב להחזיר את החוב לבניו.

בכבא השלישית: כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו — אינו מוכן — כקושיית המפרשים: הרי כוונת המשנה היא לומר מעלתו של "המקיים את דברו", שהרי דיני קנינים — לא כאן המקום לבארם, ולאידך גיסא קיום דברו הרי"ז לאו דוקא בקנית מטלטלין 64, א"כ מאי שייך הכא ההקדמה ש"כל המטלטלין נקנין במשיכה".

והביאור בזה: פשטות הפירוש ד"רוח חכמים נוחה ממנו" הוא,

63 ראה עירובין (עו סע"א) וש"ב לכו"כ מקומות דזו ואצ"ל זו קתני דרכי שלום כללי הש"ס סי' קפט (וש"ב). ובשדה חמד כללים מערכת ז' כלל יא: כתבו הראשונים בכ"מ דאף שתירוץ זו ואין צריך לומר זו לא נאמר אלא מדוחק אבל תירוץ לא זו אף זו אינו דוחק כלל. — ולהעיר מתוד"ה דחביבה (יבמות ל, א). 64 ואי לאשמעינן בנוגע למתנת קרקע וכו"ב — הרי העיקר חסר מן הספר. 65 לשון הר"מ כאן. וראה צ"צ כאן בארוכה. 66 ראה ר"ש סיריליאו ומלאכת שלמה כאן, "רוח חכמה וחסידות בקרבו דאינו רוצה ליהנות מממון אחרים". וראה בעל העיטור את פה פרוזובול, "שאינו רוצה ליהנות בממון חבירו אבל לכתחלה אין לו להחזיר". 67 ראה במשנה ראשונה כאן. 68 ראה לשון המפרשים (דלעיל הערה 66), "ממון אחרים" הערה 63: דרכי שלום כללי הש"ס סי' קפט: וז"ל: זו ואצ"ל זו. אף דמצינו לפעמים דנקט לי' תנא היינו אי לא דמי אהדדי אע"ג דאתי בק"ו תני לה אבל היכי דהוי חדא מלתא ועדיפא מינה ל"ש למיתני הכי ע' ברין נדרים ס"ז ע"א ד"ה קיים וע' תוס' יבמות ל' דבבבא שלימה לא אמרי' זו ואצ"ל זו יע"ש וע' רשב"ם ב"ב קל"ב ע"א ד"ה גובה וכו' דגם בב' תיבות שייך זו ואצ"ל זו.

הערה 65: וראה צ"צ כאן בארוכה: ע"ש. ובפענוח להערה 59. לא נעתק מפני האריכות. הערה 67: ראה במשנה ראשונה כאן: נעתק לעיל בפענוח להערה 56.

שם: ולהעיר מתוד"ה דחביבה (יבמות ל, א): בגמרא: הא תו למה לי. תנא הך תנא ברישא והך חזיא להתירא ושריא והדר חזיא לאיסורא ואידי דחביבה לי' (רש"י: הערה 63: דרכי שלום כללי הש"ס סי' קפט: וז"ל: זו ואצ"ל זו. אף דמצינו לפעמים דנקט לי' תנא היינו אי לא דמי אהדדי אע"ג דאתי בק"ו תני לה אבל היכי דהוי חדא מלתא ועדיפא מינה ל"ש למיתני הכי ע' ברין נדרים ס"ז ע"א ד"ה קיים וע' תוס' יבמות ל' דבבבא שלימה לא אמרי' זו ואצ"ל זו יע"ש וע' רשב"ם ב"ב קל"ב ע"א ד"ה גובה וכו' דגם בב' תיבות שייך זו ואצ"ל זו.

ועפ"י מוכן החידוש בכבא השני' (הלוח מן הגר) לגבי הכבא הראשונה (המהזיר חוב בשביעית) בדרך לא זו אף זו: ענין רוח חכמים נוחה ממנו הוא לא רק כשהטוב שבמעשהו הוא בכל שלושת הפרטים של הענין הנדון (בהמהזיר חוב בשביעית), אלא גם באופן שהטוב נוגע רק לשני פרטים.

יוד. "כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו": גם בענין זה רוח חכמים נוחה ממנו לא רק מחמת הענין (הצדדי) שהוא "מקיים דבריו" אלא (גם) מחמת החפצא — המטלטלין.

אבל לא מחמת השניים האחרים — המוכר והלוקח.

מכיון שהלוקח לא עשה משיכה (אפילו אם נתן כסף ⁷¹) אין כאן שעבוד של מוכר ולוקח (וקונה), שתעשה שייכות ביניהם בתור מוכר וקונה (מחמת גדר הקנינים); יתירה מזו: ע"י "מקיים דברו" לא מוכטחת טובה בשייכות להמוכר או בשייכות להקונה, כי לא חסר כלום אצל הלוקח (אם הלוקח נתן לו כסף, הוא מקבל אותו בחזרה); זהו ענין השייך רק להפרט של החפצא: המטלטלין קיבלו שייכות להקונה בהדיבור של המוכר ועל ידו [ע"י הדיבור] (או גם מחמת נתינת דמים של הלוקח) וע"ז אומרת המשנה שגם באופן כזה שישנו בזה טוב רק מחמת אחד מג' הפרטים גם כן רוח חכמים נוחה ממנו ⁷².

לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו — גם בזה הנה רוח חכמים נוחה ממנו לא רק מענינים צדדים (שלא יהי' "יחזור לסורו" (וכיו"ב) אצל הבנים), כי אם גם לשם התועלת בנוגע להלוואה עצמה — אבל רק ביחס לשני פרטים: הלוח, וה"חפצא" של החוב.

מכיון שהלוח היתה לו טובה מהגר ולוח ממנו כסף ע"מ לשלם, הרי אע"פ שלאחרי מיתת הגר פטור הוא מדינא מתשלומין, אבל מכיון שלקח את הכסף ע"מ לשלם — וזהו אצלו המשך מחוב — הרי מדה טובה היא אם הוא מחזירו.

ועד"ז מחמת החפצא של החוב: אה"נ שאין נמצא מלוח שישלם לו את החוב, אבל השעבוד על נכמי הלוח בשווי של החוב (כאילו — שאי"ז כבעלותו של הלוח) מאי בטלי' ⁶⁹? ובמילא יש מקום שיחזיר את החוב.

ומכיון שרק "לבניו" יש איזו שייכות לממון (שלא יחזרו לסורם) — יחזיר לבניו, ולכן רוח חכמים נוחה ממנו ⁷⁰.

משא"כ ביחס להמלוח לא שייך כאן ענין של טוב, כי המלוח (הגר) מת ובניו אינם יורשים את הגדר של מלוח.

וכזה מוכן מה שהמשנה מוסיפה: "לא יחזיר לבניו" — בכדי להדגיש שהלוח אין לו שייכות עם בניו לא רק מדינא (מכיון שאינם בגדר מלוח ועל הלוח אין להם שום שעבוד כלל), אלא גם לא מטעם רוח חכמים.

— בממון חבירו" (69) להעיר מב"ק (קט, א) בגזל הגר בזקפו עליו במלוח לר"ע (וכ"ה ההלכה — רמב"ם פ"ח מהל' גזילה ה"ד) שחייב להוציא מתחת ידו, וגם לר"י שם, עכ"פ צריך למחול לנפשי' לאחר מיתת הגר, עיי"ש. ולהעיר מגמרא שם ע"ב, "קנאו השם" (70) ועפ"ז תתורץ קושי' משנה ראשונה כאן, "מאי אירי' לוח מן הגר כו' אפילו לוח מן העכו"ם" (71) לפי הר"מ והרע"ב. משא"כ להר"ש ותו"ט. וראה צ"צ שם. (72) ובירושלמי שביעית מסיים, "דרב נהג (כשאמר לבני ביתו ליתן מתנה לבר נש לא הוי חוזר בו) למדת חסידות", ולפי הפי' שבמשנתנו איירי כשנתן דמים יומתק החידוש וההמשך בירושלמי שהוא ג"כ בדרך לא זו אף זו.

הערה 69: להעיר מב"ק (קט, א): דתניא, ואם אין לאיש גואל להשיב האשם (במדבר ה, ח), וכי יש אדם בישראל שאין לו גואלים, אלא בגזל הגר הכתוב מדבר, הרי שגול הגר ונשבע לו ושמע שמת הגר והי' מעלה כספו ואשמו לירושלים ופגע באותו הגר וזקפו עליו במלוח ומת זכה הלה במה שבידו, דברי ר' יוסי הגלילי. ר"ע אומר, אין לו תקנה עד שיוציא גזילו מתחת ידו. לר' יוסי הגלילי לא שנא לנפשי' ל"ש לאחריים מצי מחיל, ולר' עקיבא ל"ש לאחריים ול"ש לנפשי' לא מצי מחיל וכו'.

הערה 71: לפי הר"מ והרע"ב: נעתקו בפענוחים להערה 59.

שם: משא"כ להר"ש: וז"ל: הא שאינו מקיים את דברו אין רוח חכמים נוחה הימנו ולא משום דאיכא איסור דאמרינן בפרק הנהב דברים אין בהם משום מחוסרי אמנה כו'.

שם: ותו"ש: וכל המקיים דבריו רוח חכמים נוחה הימנו, בלא נתינת דמים מיירי, שאם נתן הדמים לא סגי דאם חוזר בו דאין רוח חכמים נוחה הימנו אלא שעומד במי שפרע כדתנו בפ"ד דב"מ וכו'. ע"ש.

שם: מנמרא שם ע"ב: ת"ר, לה' לכהן, קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר וכו'.

הערה 70: קושיית משנה ראשונה כאן: וז"ל: וא"מ מאי איריא (כבפנים ההערה) מן העכו"ם שיש לו בן גר אינו חייב